

Novověký vojenský tábor jako archeologická lokalita Výzkum polního ležení v Semonicích u Jaroměře (okr. Náchod)

An Early Modern military camp as an archaeological site
The excavation of the field camp in Jaroměř–Semonice
(northeast Bohemia)

Pavel Drnovský – Petr Hejhal – Erika Průchová

Studie se věnuje archeologickému výzkumu polního vojenského tábora pruské nebo rakouské armády z let 1745, 1758 nebo 1778. V lokalitě odkryté při stavbě dálnice v severovýchodních Čechách byly dokumentovány objekty s propálenou vrstvou, které patrně sloužily jako polní kuchyně, dále objekty, které pravděpodobně měly obytnou funkci. V příkopu, jenž byl součástí fortifikace tábora, byl nalezen pohřeb muže. Nálezový soubor je tvořen zejména položkami, které je možné považovat za odpad a ztrátové předměty.

vojenský polní tábor – vojsko – 18. století – antropologie

The study addresses the archaeological excavation of the military field camp of the Prussian or Austrian army from 1745, 1758 or 1778. Features with a burnt layer, apparently field kitchens, and other features that probably served as dwellings were documented at the site uncovered during the construction of the motorway in northeast Bohemia. The burial of a man was found in the ditch that was part of camp fortifications. The find assemblage is composed primarily of items that can be regarded as waste and lost items.

military field camp – army – 18th century – anthropology

1. Úvod

Archeologie novověkého vojenství se zpravidla zaměřuje na různé aspekty novověkého válčení, převážně pak na fortifikace a samotná bojiště (situaci v České republice shrnul přehledně *Matoušek 2017*). Představují totiž situace, které mohou zanechat archeologicky zachytitelné stopy, ať už se jedná o výraznou koncentraci lidí a součástí výzbroje a výstroje v případě bitev, či tvorbu terénních zásahů v případě obléhacích prací. Mezi aktivity, které se tak výrazně v krajině a archeologickém záznamu neprojevují, patří přesuny vojska a budování polních ležení. Problematika vojenských táborů má silnou tradici v USA a v posledních letech i v západní Evropě, v České republice však dosud zůstávala stranou zájmu.

Studie se věnuje vyhodnocení archeologického výzkumu v Semonicích u Jaroměře (*obr. 1*). Při záchranném výzkumu vyvolaném stavbou dálnice D11 zde byly odkryty pozůstatky krátkodobého vojenského polního tábora. Oblast severovýchodních Čech byla během vlády císařovny Marie Terezie místem častých průchodů rakouské a pruské armády. Přesto zde, až na bitvu u Žďáru (1745), neproběhla větší polní bitva, ani zde nedošlo k rozsáhlejšímu obležení měst či pevností.

Pod souhrnný termín *vojenský tábor* bývají zahrnovány struktury zřizované za různým účelem, a proto různé velikosti a různě dlouhého trvání. Na jedné straně jsou to lokality, které byly využity částí armády jako krátkodobé ubytování v rámci polního tažení, kdy pobyt vojska počítáme v řádu dní. Známe ale také vojenské tábory dlouhodobější, které byly zřizovány u příležitosti obléhání opevněných lokalit (např. Heidelberg v Německu *Strassburger 2014*). Mezi dlouhodobější vojenské tábory lze řadit i ty, kde vojsko přežívalo (oblast Valey Forge v USA: souhrnně *Sgarlata – Orr – Morrison 2019*), případně lokality, kde bylo vojsko shromažďováno a cvičeno před odchodem do války (lokality Pimperne ve Velké Británii: *Barker 2015*)¹.

Navzdory výše zmíněné funkční rozdílnosti táborů mají tyto lokality řadu společných prvků. I když byly některé tábory budovány na delší dobu (např. na zimu), vždy se jednalo o struktury, jež byly zamýšleny jako dočasné. Jedná se o útvary, jejichž budování, vnitřní uspořádání, umístění v krajině a jejich provoz podléhaly určitým regulím. Často jsou ke konkrétním táborům k dispozici plány a mapy, písemné prameny různé povahy, v obecné rovině existují příručky zaměřené na stavbu a uspořádání vojenských ležení (*Andresová 2018*). Výpovědní hodnota těchto pramenů má ovšem své limity. V případě vojenských příruček narážíme na skutečnost, že popisují ideální stav, nikoli realitu. Stejná výtka může směřovat i k povětšinou idealizovaným či stylizovaným plánům a mapám. Archeologie tak pro poznání novověkých vojenských táborů nepřináší pouze doplňující data, ale poskytuje informace skutečně zásadní.

2. Výzkum vojenského polního tábora v Semonicích

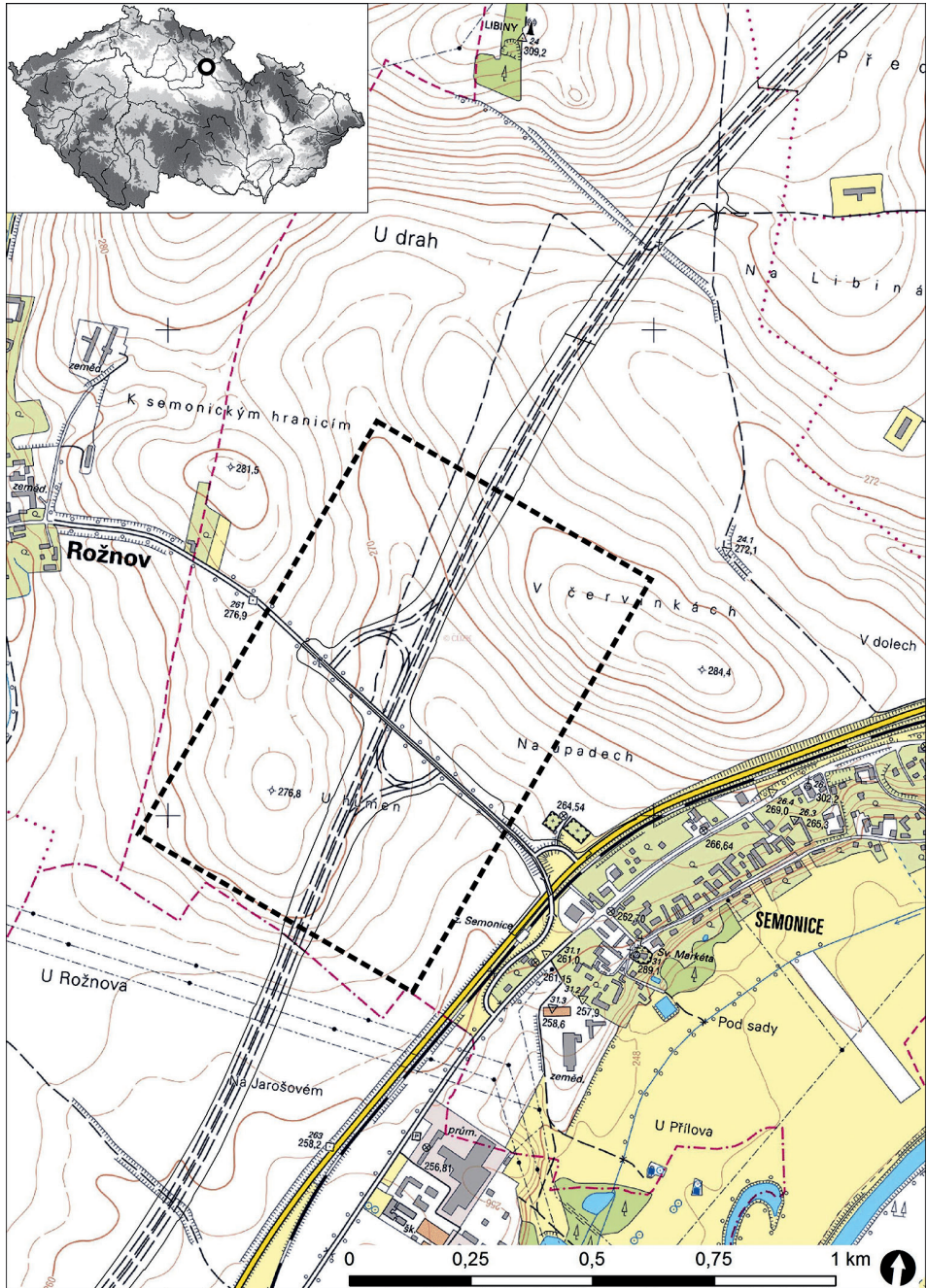
2.1. Nálezové okolnosti

Lokalita se nachází na katastrálním území obce Semonice, jež jsou dnes součástí města Jaroměře (*obr. 1*). Záchranný výzkum byl vyvolán výstavbou dálnice D11, konkrétně jejím úsekem 1107 (trasa Smiřice – Jaroměř). Semonickému katastru odpovídal úsek označený jako 1107–02. Pro potřeby archeologické evidence byly úseky trasy dálnice děleny na tzv. polohy. Úsek 02 byl tak dělen na polohy A, B a C. Každá poloha měla svoje vlastní značení objektů.² Záchranný archeologický výzkum na tomto úseku zajišťovala Katedra archeologie FF UHK v letech 2017–2019. Zvolená metoda záchranného výzkumu se podřídila potřebám stavby a postup skrývek byl ovlivněn předpokládanými stavebními pracemi. Přesto se nakonec podařilo docílit kompletní plošné skrývky v polohách A i B.

Trasa dálnice protíná u Semonic krajinu labského pravobřeží od jihu k severu. Jedná se o zemědělsky využívaný prostor s minimem lesních porostů. Projekt umístil vedení stavby do polností Semonic přibližně v poloviční vzdálenosti od západně položené vsi Rožnov. Právě cesta vedoucí od Semonic do Rožnova dělí úsek 02 na polohy A (jižní) a B (severní). Ačkoliv je tok Labe vzdálen necelých 1,5 km, vykazuje zdejší reliéf, spadající již do Velichovecké tabule, geomorfologickou rozmanitost. Trasa úseku 02 u Semonic v podstatě překonává dvoje návrší oddělená údolím, kterým vede výše uvedená cesta Semonice –

¹ Jako příklady jsou zde uvedeny archeologicky zkoumané lokality.

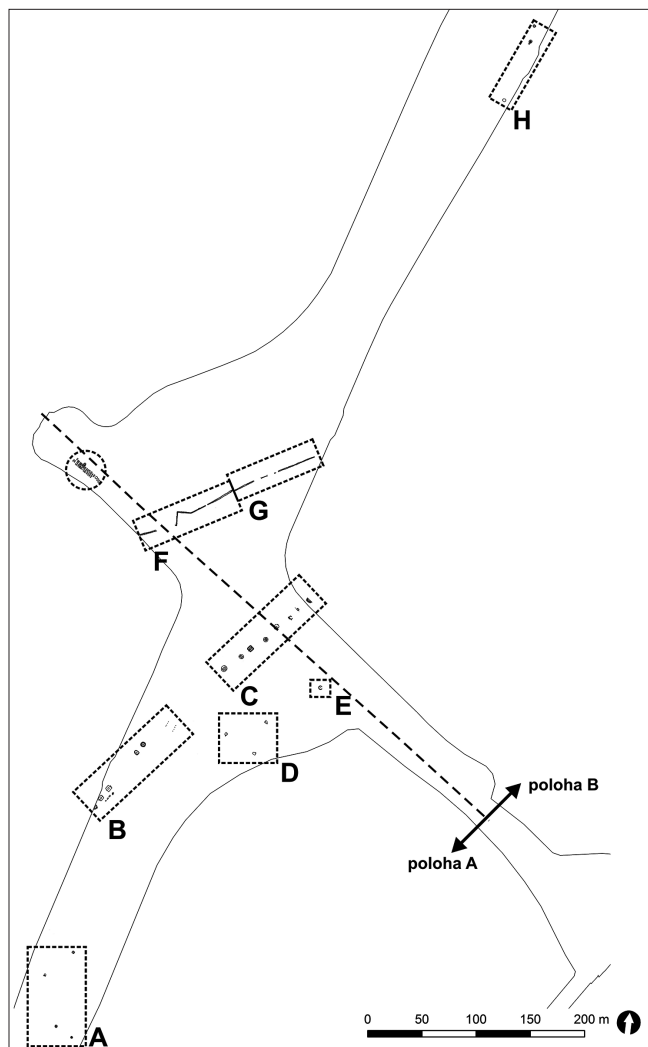
² Před číslo objektů tak vždy přidáváme identifikátor polohy. Např. objekt 2A–50 je tedy objekt č. 50 v úseku 2, v poloze A.

Obr. 1. Semonice. Poloha lokality a její nejbližší okolí. Vyznačen průběh trasy stavby dálnice D11. Přerušovaný obdélník zachycuje plochu zobrazenou na obr. 2.
 Fig. 1. Semonice. Location of site and the surrounding area. The motorway construction route is marked. The dashed rectangle captures the area shown in fig. 2.

Obr. 2. Semonice. Plocha výzkumu s vyznačením objektů přiřazených vojenskému polnímu táboru.

Fig. 2. Semonice. The general plan of excavated areas.

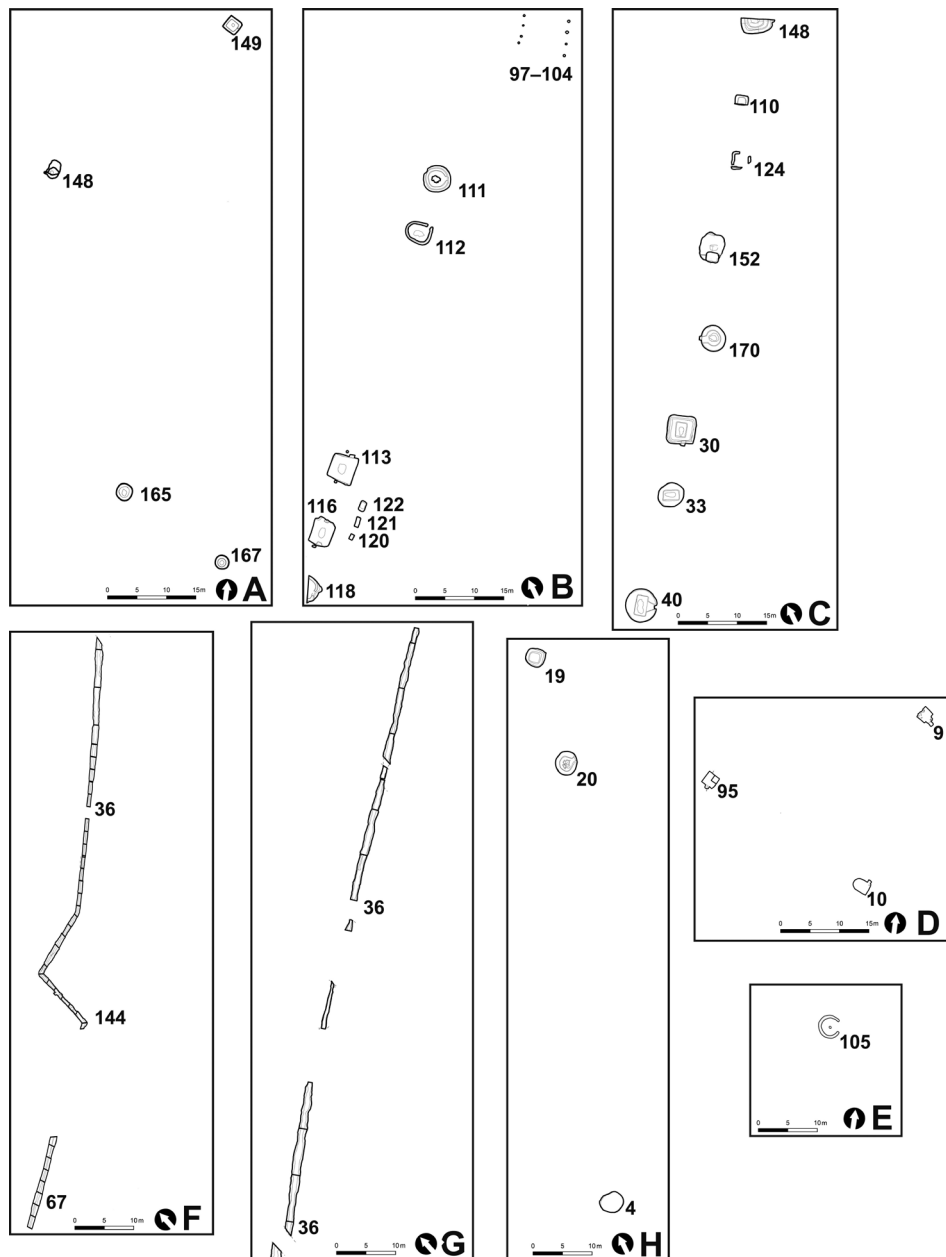

Rožnov dělí úsek na dvě polohy (obr. 2, 3). Jižní návrší s nejvyšším bodem 276,8 m n. m. se rozkládá u pomístního jména U humen, severní návrší (V červinkách) pak dosahuje nadm. výšky 284,4 m. Nejnižším místem trasy dálnice a výzkumu je již zmíněné údolí (266 m n. m.).

2.2. Popis zkoumané lokality

Objekty s propálenou vrstvou

Nejvýraznější komponentou zkoumané lokality je série 24 objektů, které spojují formální morfologické prvky: přítomnost propálené vrstvy a u části objektů i vzájemná prostorová vazba projevující se seřazením do jedné linie (obr. 4–12, 17). Míra zahloubení

Obr. 3. Semonice. Výřezy zkoumaných poloh a rozpození objektů přiřazených vojenskému polnímu táboru.
 Fig. 3. Semonice. Excavated areas and situation of features attributed to the military field camp.

jednotlivých objektů se navzájem lišila. Základním faktorem ovlivňujícím úroveň dochování objektů byla hloubka orby v lokalitě a mocnost vrstvy podorničí. Přestože skrývka probíhala ve fázích postupného snižování terénu, objekty se podařilo rozpoznat až díky

propálené vrstvě (ve většině objektů umístěných ve středu). Vnější okraje objektů nebylo možné bezprostředně po skrývce zachytit, a to ani po začistění plochy. Svrchní výplň objektů totiž při makroskopickém pozorování jevila stejnou barevnost s okolním podložím. K vyrýsování celého půdorysu objektů zpravidla došlo až po přeschnutí plochy. Díky umístění dvou objektů (2A–118 a 2B–148) při hraně zkoumané plochy lze na profilu pozorovat skutečnou dochovanou horní hranu objektů, která začíná bezprostředně pod obdělávanou vrstvou ornice (*obr. 15: 7, 8*). Hrany objektů lze pozorovat i ve vrstvě podorničí. V případě objektu 2A–118 činila mocnost ornice ca 28 cm, podorničí pak ca 20 cm. Na profilech je ale dobře patrné, že při skrývce byly odebrány horní partie objektů společně s podorničím.

Mezi základní shodný znak všech objektů patří struktura propáleného podloží. Jedná se v podstatě o negativ vzniklý působením žáru během provozu ohniště. Ve většině objektů se nepodařilo zachytit ani spodní bázi těchto ohnišť. Pouze u objektů 2A–10 a 167 byly součástí nálezové situace i cihly, které ohraničovaly topeniště. Cihly zde mohly plnit funkci prostého ohraničení ohně, nebo mohly sloužit jako báze pro konstrukci pecí (obj. 2A–10) či k umístění roštu, trojnožky ke kotli apod.

Dalším společným prvkem těchto objektů byla tmavá vrstva situovaná po zpravidla celé ploše dna objektů. Měla jílový charakter a tvořena byla rozmělněnými uhlíky a drobnými zlomky kostí (*obr. 15: 2*). Jednalo se o vrstvu zašlapaných nečistot z provozu ohniště a objektu. Zbytek výplně objektů zpravidla již tvoří pouze jedna vrstva svědčící o jedno-
rázovém zasypání objektů.

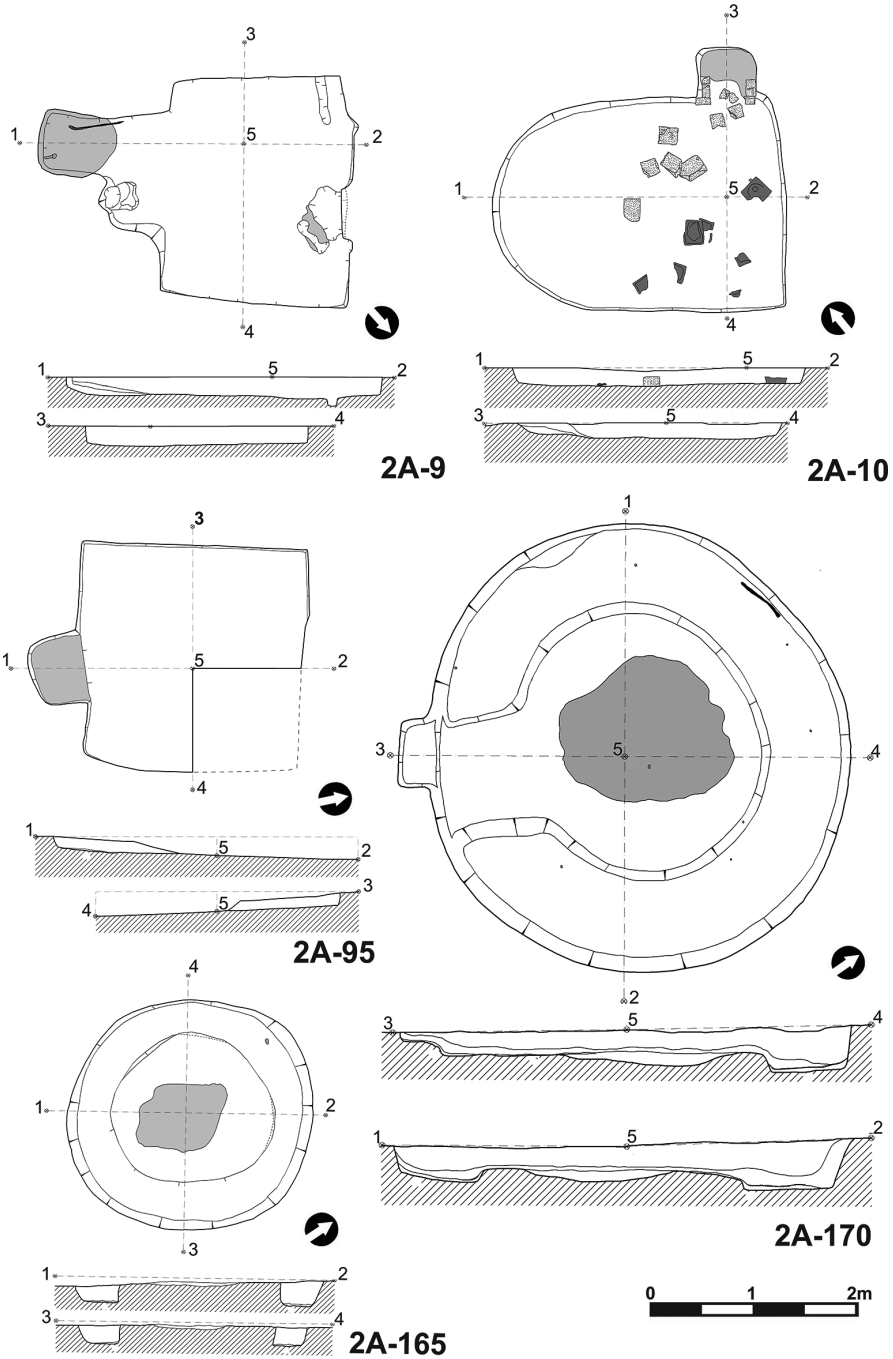
Objekty se liší zejména v úrovni dochování svých bází, které je odvislé na umístění v rámci plochy výzkumu. Objekty situované na obou mírných návrších jsou obecně dochovány mělkěji, neboť zde téměř chybí vrstva podorničí, a pravidelná orba tak zničila vrchní partie objektů (*obr. 15: 3*). Zároveň se však i dva sousední objekty mohou hloubkou navzájem lišit, a patrně tak neexistovalo pravidlo určující zahloubení objektů. Variabilita se odráží i v tvarové a velikostní různorodosti jednotlivých objektů. Na základě celkového tvaru jsme objekty rozdělili do šesti skupin.

A) objekty obdélného tvaru se zaoblenými rohy s excentricky umístěnou propálenou vrstvou

Celkový počet: 3 objekty (poloha 2A: 9, 10, 95; *obr. 4*). Všechny objekty se nacházely v poloze 2A, tedy jižně od silnice Semonice – Rožnov. Objekty mají obdélníkový tvar, pouze objekt 10 má jednu z kratších stěn obloukovitě zakončenou. Rozměrově si jsou podobné: objekt 9 má rozměry 3,1 × 2,2 m, objekt 10 2,9 × 2,6 m a objekt 95 2,5 × 2,2 m. Zachycená hloubka objektů kolísala okolo 0,2 m. Na rozdíl od zbytku objektů mají tyto tři objekty umístěnou propálenou vrstvu ve výklenku. U objektu 9 tento výklenek zasahuje do většiny jižní stěny, u objektu 10 je výklenek o rozměrech 0,6 × 0,7 m umístěn do severovýchodního rohu objektu a objekt 95 má tuto strukturu umístěnou zhruba v polovině jižní stěny. Z hlediska nálezové situace je nejzajímavější objekt 10. Při delších stranách výklenku se nacházely *in situ* uložené cihly, které ho ohraničovaly. Další cihly se nacházely ve středu objektu, tentokrát však nahodile deponované. Ve stejné nálezové situaci se v jihovýchodní části objektu nacházela torza několika komorových kachlů opět nahodile rozmístěných (*obr. 15: 1*).

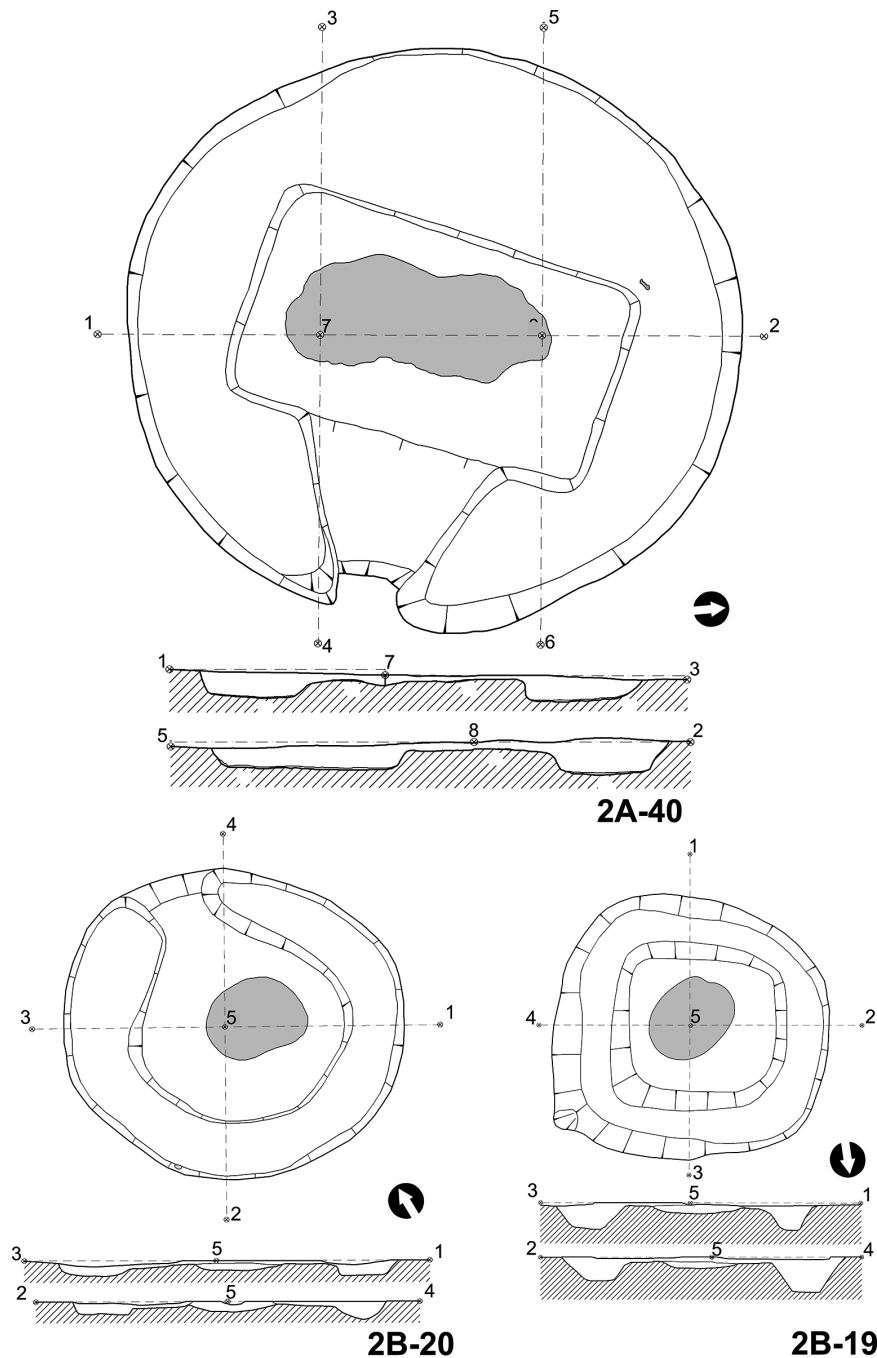
B) objekty kruhového tvaru s centrální propálenou vrstvou

Celkový počet: 7 objektů (poloha 2A: 40, 105, 111, 165, 167, 170; poloha 2B: 20; *obr. 4, 5, 6*). Jedná se o objekty, pro které je charakteristický téměř pravidelný kruhový půdorys. Průměr objektů je proměnlivý a pohybuje se od velkých hodnot (ca 6,5, 4,5 a 4 m) až po menší (3,3, 2,5 a 2 m). Různorodost mezi objekty se projevuje i v míře jejich dochování. Na nejlépe zachovalých objektech 111 a 170 (obojí poloha 2A) lze zkoumané struktury dobře popsat. Základním prvkem je obvodový žlábek, který zpravidla probíhá po téměř celém obvodu objektu. Tento žlábek tak zároveň vymezuje středovou část objektu tvořenou soklem. Sokl má nejčastěji rovněž kruhový tvar respektující průběh žlábků, pouze objekt 40 (poloha 2A) má tvar soklu obdélníkový. Uprostřed soklů, a tedy i objektů, se nachází propálená struktura. Na vnější straně

Obr. 4. Dokumentace objektů. Objekty 2A–9, 10, 95 náležejí skupině objektů A; objekty 2A–165, 170 náležejí skupině objektů B.

Fig. 4. Documentation of features. Features 2A–9, 10, 95 belong to feature group A; features 2A–165, 170 belong to feature group B.

Obr. 5. Dokumentace objektů. Objekty 2A–40, 2B–20 náležejí skupině objektů B; objekt 2B–19 náleží skupině objektů C.

Fig. 5. Documentation of features. Features 2A–40, 2B–20 belong to feature group B; feature 2B–19 belongs to feature group C.

obvodového žlábků lze u nejlépe dochovaného objektu 111 rozeznat výše položený horizontální ústupek o šířce ca 40 cm. Teprve poté hrana objektu přechází do pozvolné svislé stěny. Samotný obvodový žlábek neprobíhal po celém obvodu objektů. Vždy je v jednom místě přerušen šjíjí, která spojuje sokl a okraj objektu. U objektu 170 (poloha 2A) tato spojovací šjíjí přechází do výstupku, který patrně představuje bázi schodu, jímž se do zahluobeného objektu sestupovalo.

Obvodový žlábek nemají přerušeny objekty 165 a 167 (poloha 2A). Tyto objekty jsou ale při svých rozměrech natolik malé, že pravděpodobně tuto vstupní šjíjí pro svůj provoz ani nevyžadovaly.

Na objektech této skupiny lze dobře sledovat, jak se úroveň mocnosti ornice, podorničí a niveleta skrývky podepsala na formě dochování jednotlivých objektů. Objekty 40, 111, 170 (poloha 2A) a 20 (poloha 2B) jsou dochovány včetně vstupní šjíjí a středového soklu, zatímco z objektu 105 (poloha 2A) se dochovala pouze báze obvodového žlabu. Prostor jeho přerušení však dává tušit, kde se vstupní šjíjí nacházela. Na závěr zmíníme, že u objektu 167 (poloha 2A) se po obvodu propálené vrstvy nacházely *in situ* položené cihly, podobně jako u objektu 2A–10 ochráňovaly prostor ohniště. Všechny objekty též na svém dně měly tenkou jílovitou vrstvu tvořenou drobnými rozšlapanými uhlíky s příměsí zlomků kostí.

C) objekty oválného tvaru s centrální propálenou vrstvou

Celkový počet: 6 objektů (poloha 2A: 33, 112, 118; poloha 2B: 19, 110, 148; *obr. 5, 7, 8*). Až na samotný půdorys, pro nějž je charakteristický oválný tvar, jsou tyto objekty formálně shodné s předchozí skupinou. Základními prvky jsou oběžný žlábek přerušovaný vstupní šjíjí a středový sokl s centrální propálenou vrstvou. Na dně objektů se rovněž vyskytovala tmavá vrstva tvořená rozmělněnými uhlíky. Na dvou objektech, které byly zkoumány pouze z poloviny (obj. 2A–118 a 2B–148), lze díky profilům zachycujícím průběh hrany objektů v podorničí sledovat horizontální ústupky při vnější hraně obvodového žlábků. U objektu 2B–148 se dochoval i výklenek, který sloužil pro přístup do objektu, jak vypovídají dva dochované stupně schodů.

D) objekty oválného tvaru s centrální propálenou vrstvou bez obvodového žlabu

Celkový počet: 2 objekty (poloha 2B: 4, 152; *obr. 9, 12*). Pro tyto objekty je charakteristická absence obvodového žlabu. Jedná se o mělce zahluobené situace s propálenou vrstvou ve svém středu. O tom, že původní hloubka objektů byla větší, svědčí vstupní výklenek dochovaný u východní kratší strany obj. 2B–152, ve kterém se dochovala pouze báze jednoho schodu. Tento objekt je zároveň narušen stratigraficky mladším objektem 2B–150, který představuje jámu pro uhynulého tura domácího.

E) objekty čtvercového tvaru s centrální propálenou vrstvou

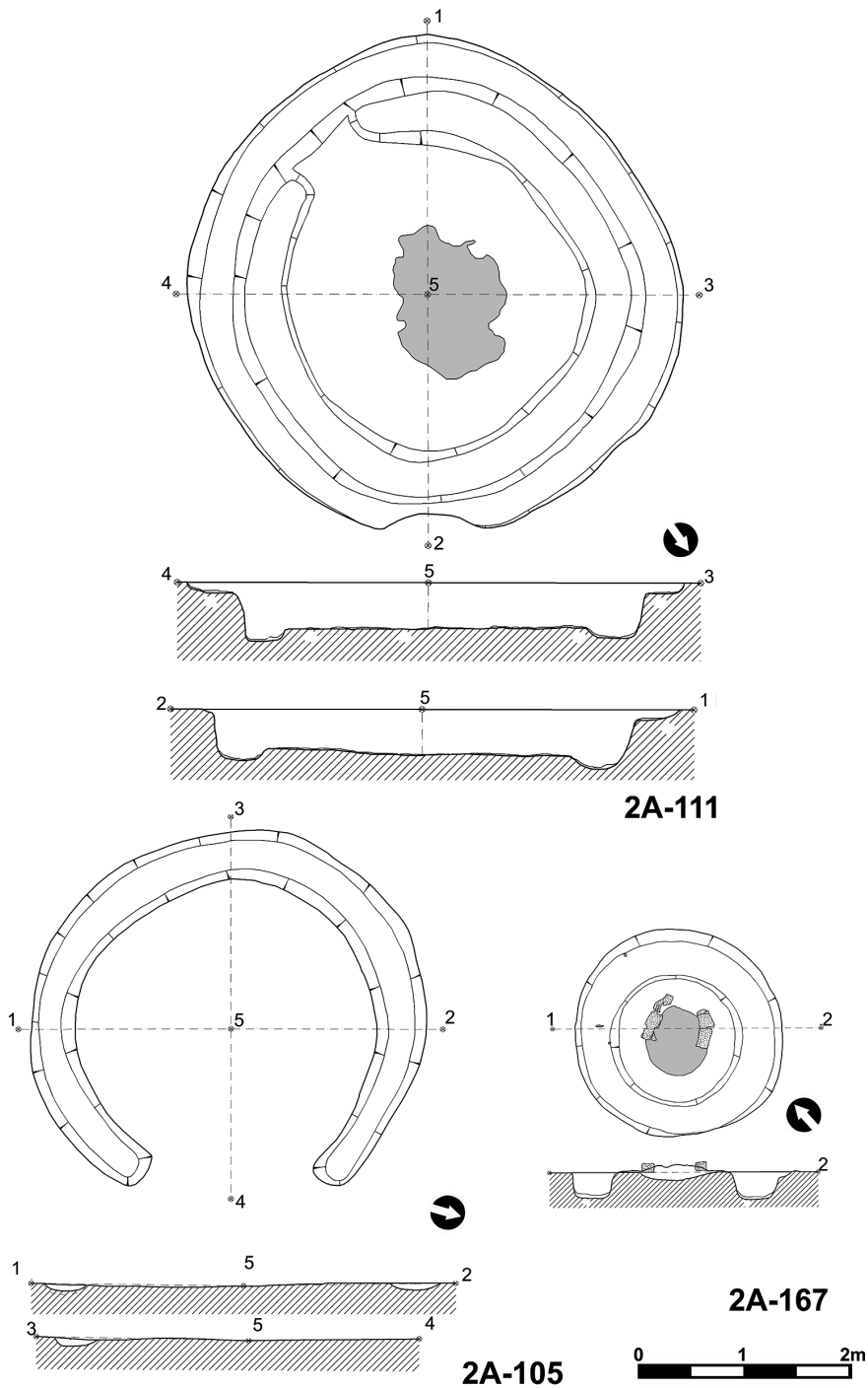
Celkový počet: 2 objekty (poloha 2A: 30, 149; *obr. 9*). Mezi objekty s centrální propálenou vrstvou patří i dva zástupci, jejichž půdorys odpovídá čtverci se zaoblenými rohy. V dalších znacích jsou oba objekty rozdílné, zejména v samotné velikosti a stupni dochování. Z objektu 149 se podařilo zachytit obvodový oběžný žlábek, relikv střeďového soklu s propáleným středem. Naproti tomu u objektu 30 disponujeme nekomplexněji dochovaným objektem v lokalitě. Svými rozměry (ca 4,7 × 4,8 m) patří mezi větší objekty. Díky své hloubce (až 0,7 m od úrovně skrývky) pak umožňuje zřetelnější představu o vzhledu těchto objektů. Objekt je ve svém základě opět tvořen obvodovým žlabem, který vymezuje centrální obdélníkový sokl s propálenou strukturou. Při vnější straně žlábků objekt obtáčí horizontální ústupek o šířce 0,3–0,5 m. Při západní straně objektu je umístěn výklenek (šířka 0,75 m) vyplněný dvěma schody (*obr. 15: 4*).

F) objekty obdélného tvaru s centrální propálenou vrstvou a dvojicí kůlových jam

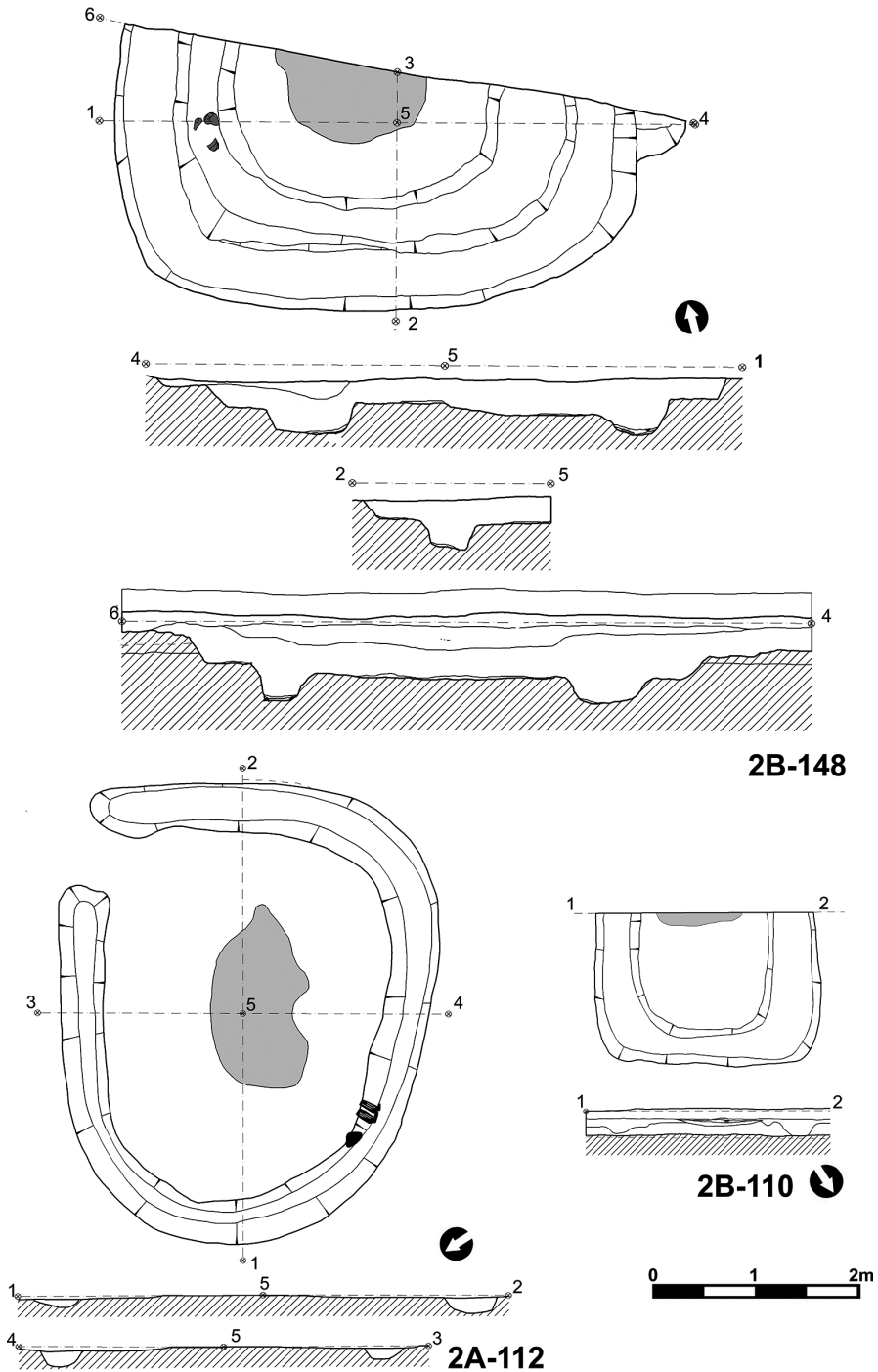
Celkový počet: 2 objekty (poloha 2A: 113, 116; *obr. 10, 11*). Objekty obdélného tvaru sice mají ve svém středu propálenou vrstvu, postrádají však oběžný žlábek. Jsou ale zahluobené v celém půdorysu. Dna objektů jsou rovná. Oba objekty mají při jedné ze svých kratších stran výklenek. V každém z výklenků se dochovala báze jednoho schodu. Další odlišností oproti ostatním objektům je přítomnost dvojice kůlových jam umístěných v ose kratších stran (*obr. 15: 5*).

G) nezařazené

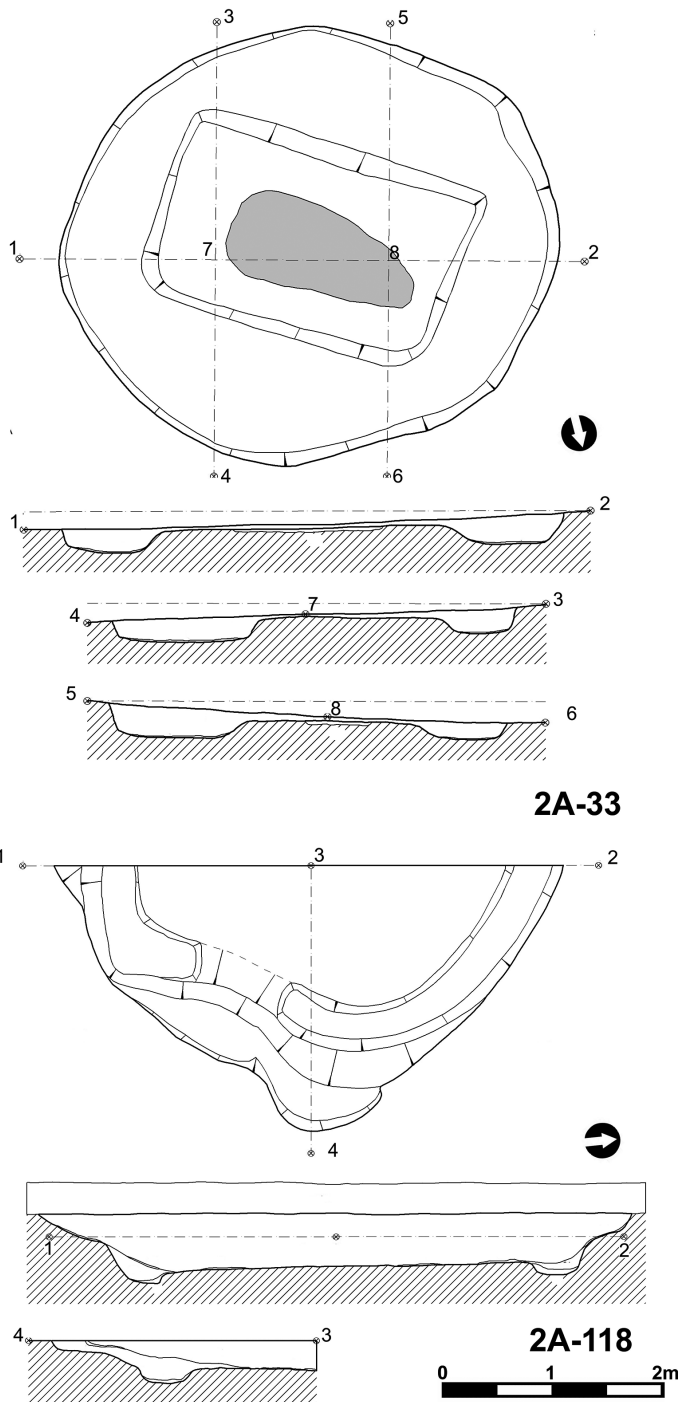
Celkový počet: 2 objekty (poloha 2A: 148, poloha 2B: 124; *obr. 10*). Tyto objekty nebylo možno přiřadit do žádné z výše uvedených skupin z důvodu jejich fragmentárního dochování. V případě objektu 2A–148 se po skrývce dochovala pouze spodní část propálené vrstvy a nezřetelný obrys půdorysu. Z objektu 2B–124 se naopak dochovaly pouze spodní partie oběžného žlábků; objekt sám byl zároveň porušen výkopem pro recentní kabel.

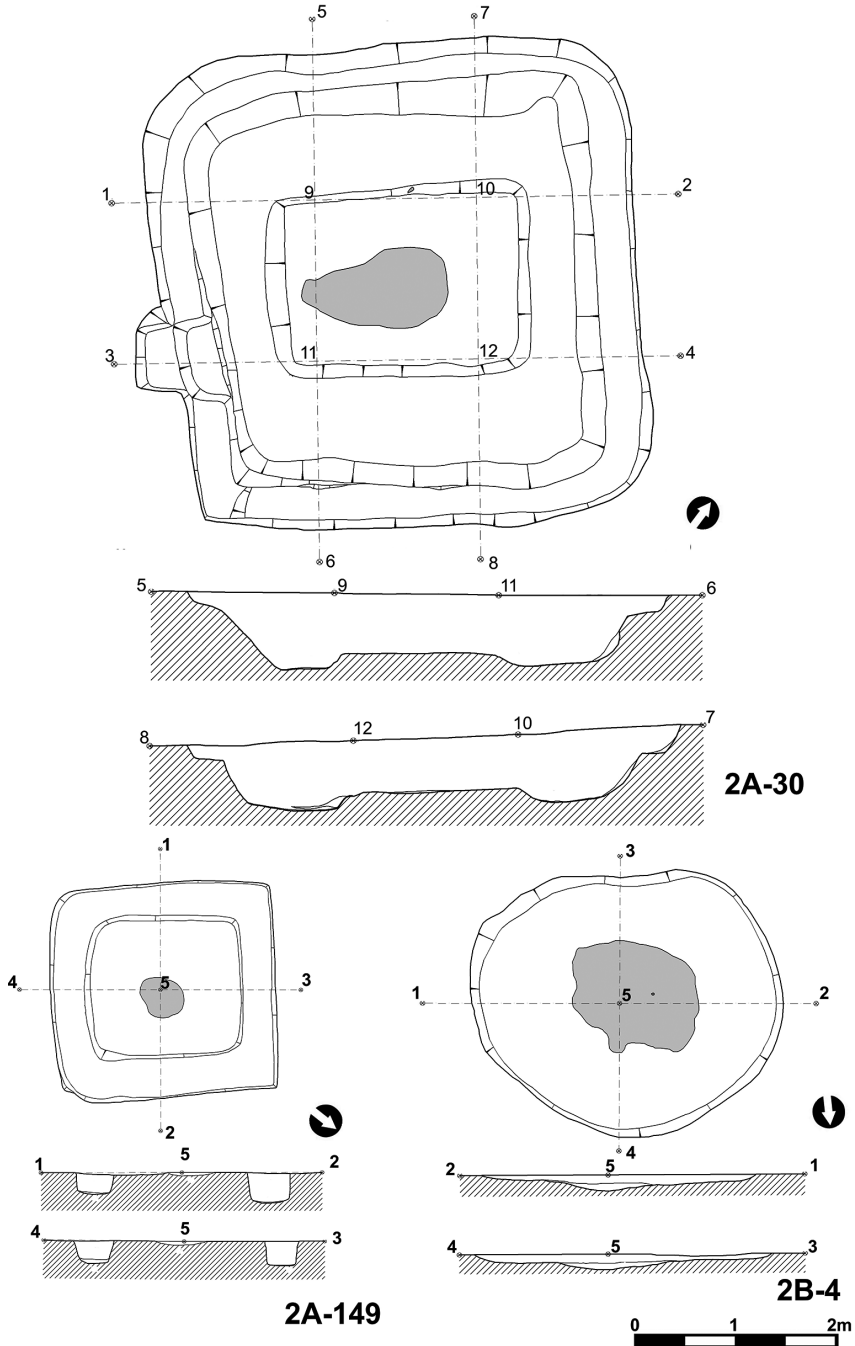
Obr. 6. Dokumentace objektů. Objekty 2A–105, 111, 167 náleží skupině objektů B.
 Fig. 6. Documentation of features. Features 2A–105, 111, 167 belong to feature group B.

Obr. 7. Dokumentace objektů. Objekty 2A-112, 2B-110, 148 náleží skupině objektů C.
 Fig. 7. Documentation of features. Features 2A-112, 2B-110, 148 belong to feature group C.

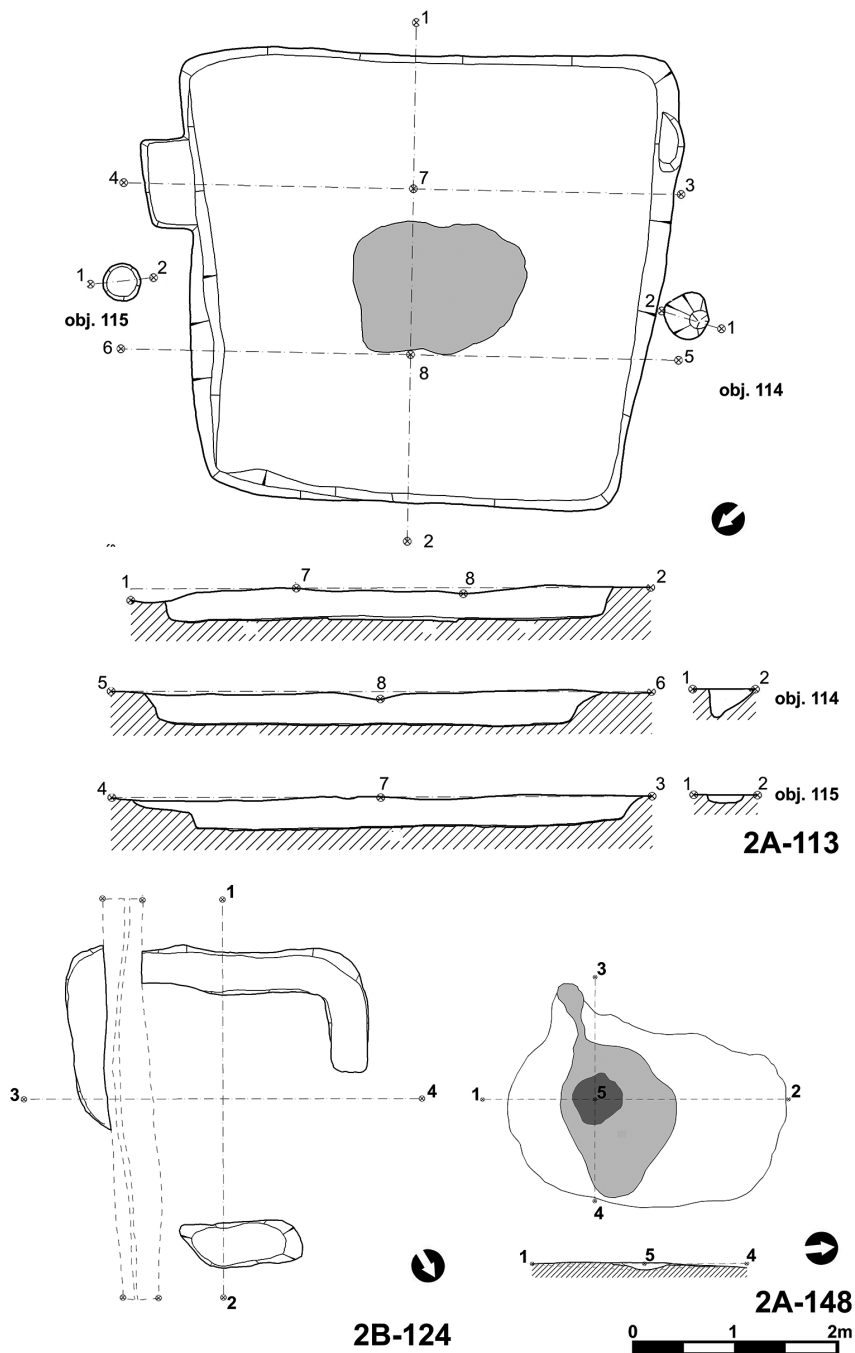

Obr. 8. Dokumentace objektů. Objekty 2A–33, 118 náleží skupině objektů C.
 Fig. 8. Documentation of features. Features 2A–33, 118 belong to feature group C.

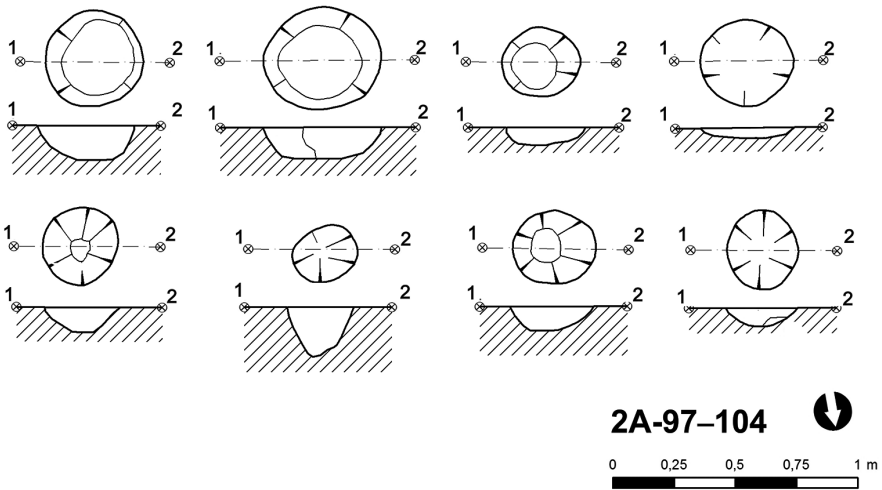
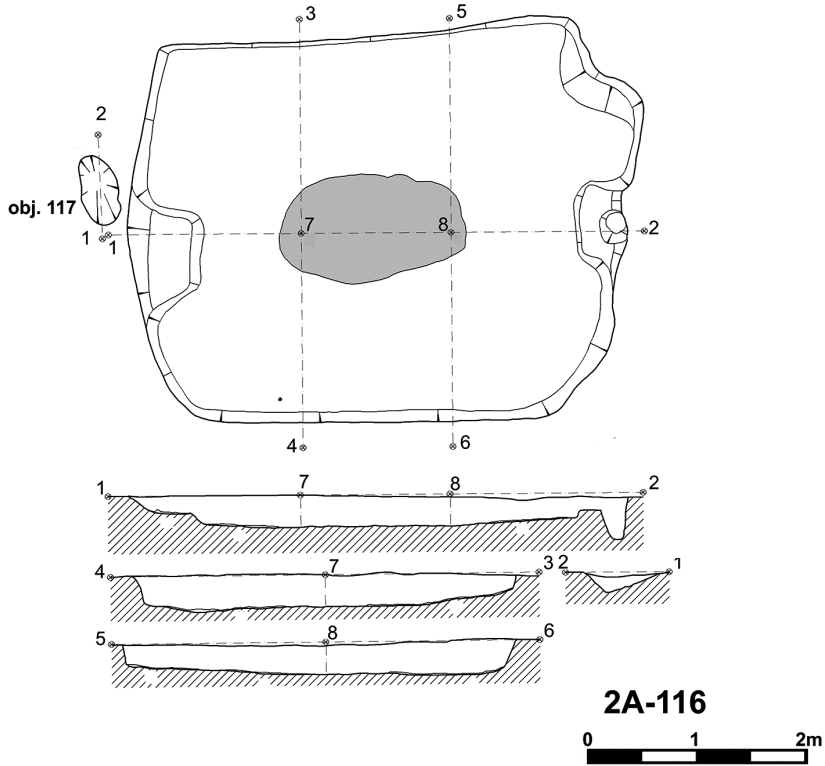
Obr. 9. Dokumentace objektů. Objekty 2A–30, 149 náleží skupině objektů E; objekt 2B–4 náleží skupině objektů D.

Fig. 9. Documentation of features. Features 2A–30, 149 belong to feature group E; feature 2B–4 belongs to feature group D.

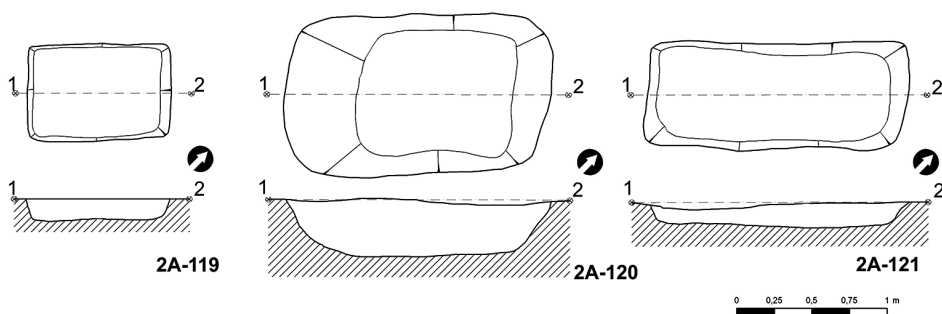
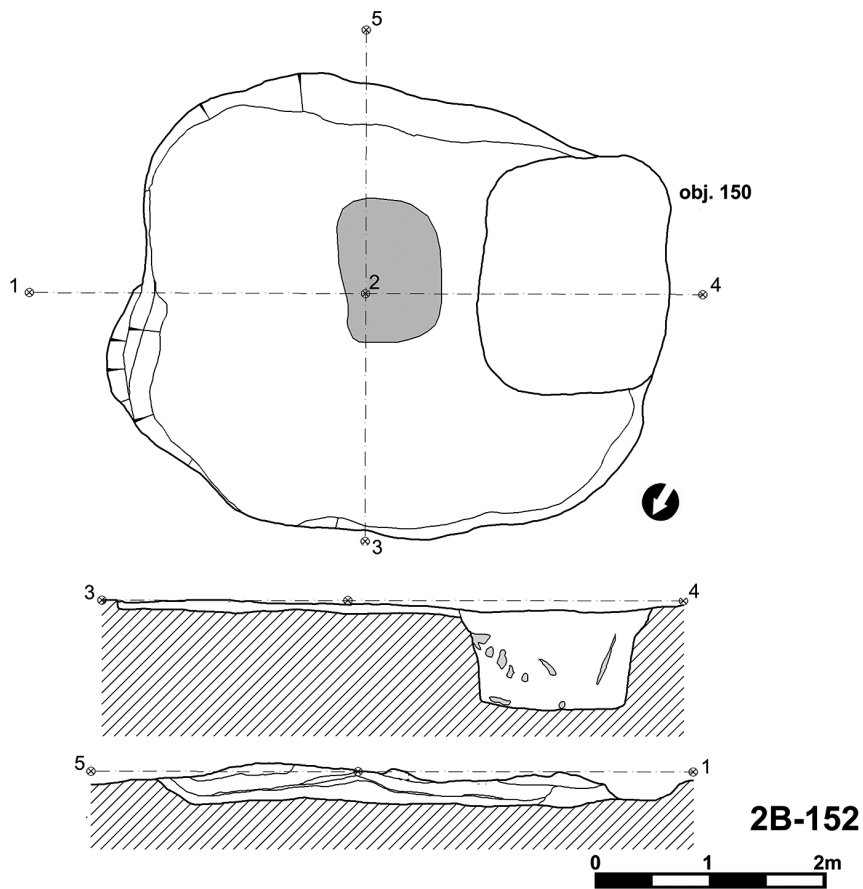
Obr. 10. Dokumentace objektů. Objekt 2A–113, 114, 115 náleží skupině objektů F; objekty 2A–148, 2B–124 náleží skupině objektů G.

Fig. 10. Documentation of features. Features 2A–113, 114, 115 belong to feature group F; features 2A–148, 2B–124 belong to feature group G.

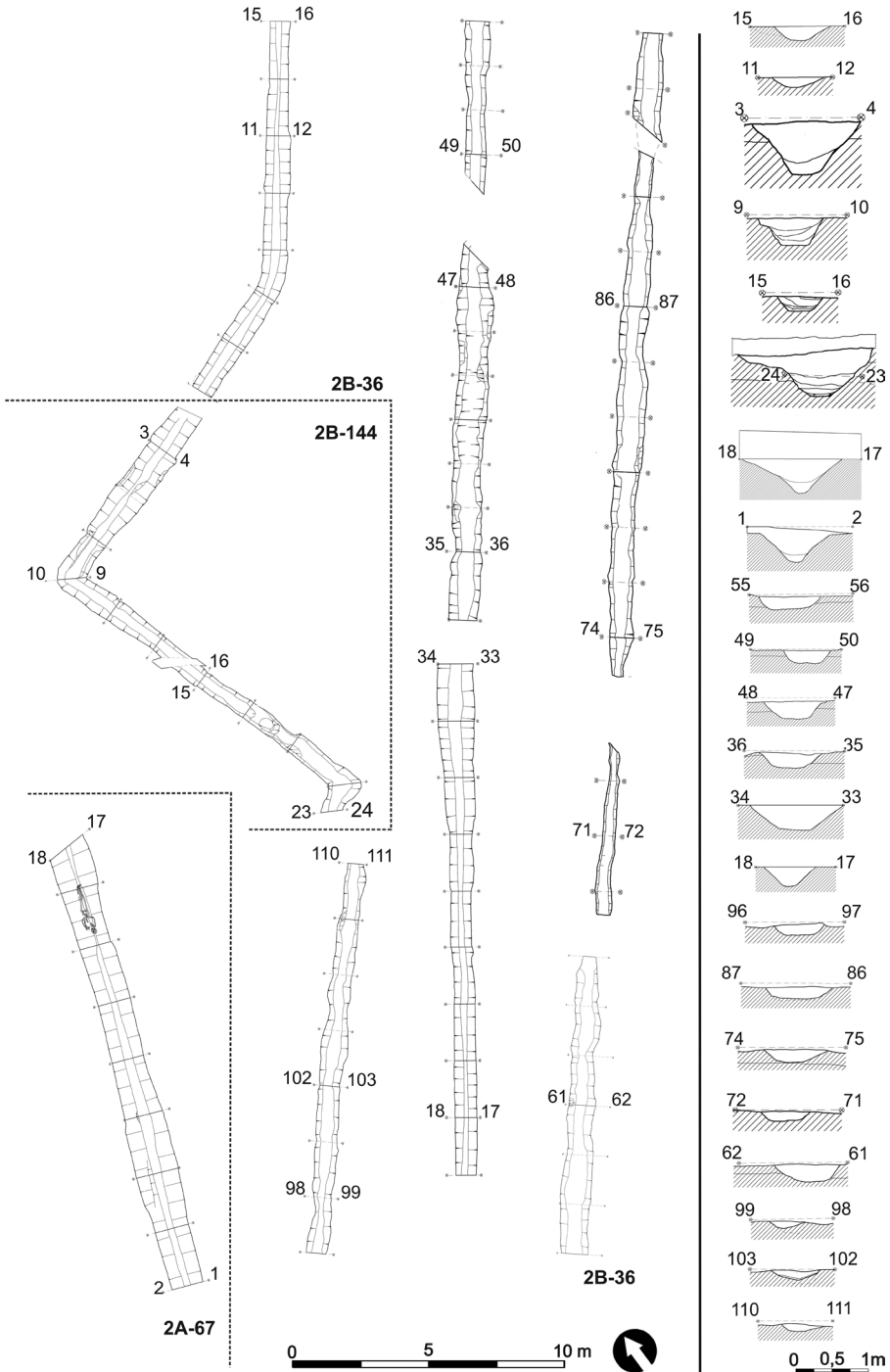
Obr. 11. Dokumentace objektů. Objekty 2A-116, 117 náleží skupině objektů F; objekty 2A-97-104 mají nejistou vazbu na lokalitu vojenského tábora.

Fig. 11. Documentation of features. Features 2A-116, 117 belong to feature group F; features 2A-97-104 have an uncertain connection to the military camp site.

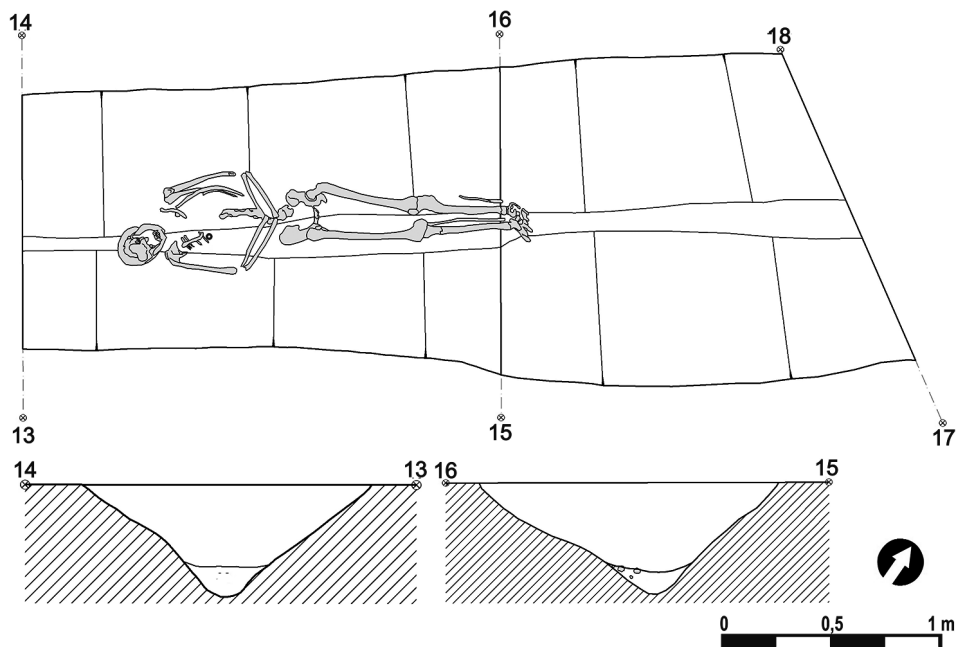

Obr. 12. Dokumentace objektů. Objekt 2B–152 náleží skupině objektů D; objekty 2A–119–121 mají nejistou vazbu na lokalitu vojenského tábora.

Fig. 12. Documentation of features. Feature 2B–152 belongs to feature group D; features 2A–119–121 have an uncertain connection to the military camp site.

Obr. 13. Dokumentace objektů. Liniový žlab.
 Fig. 13. Documentation of features. Linear trench.

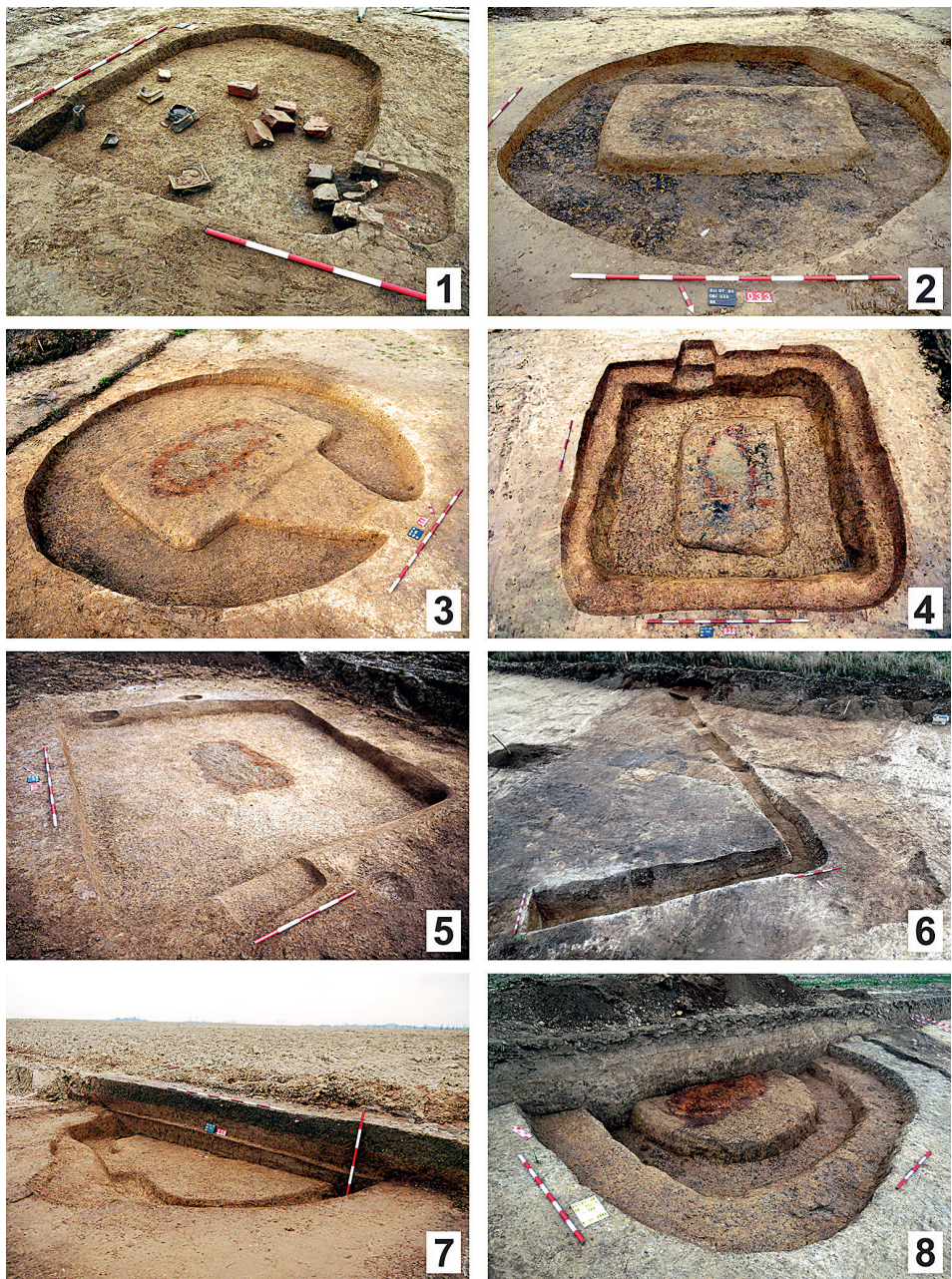
Obr. 14. Dokumentace objektů. Poloha uložení lidských ostatků v objektu 2A–67.

Fig. 14. Position of deposited human remains in feature 2A–67.

Liniový žlabový objekt

Výraznou komponentou semonické lokality je liniový objekt, který v ose S–J prochází přes obě polohy (obr. 3, 13). Vzhledem ke zvolené metodě pojmenovávání objektů dostal označení 2A–67 v poloze 2A a 2B–36 v poloze 2B. Jelikož byla část objektu dodatečně zkoumána během druhé fáze výzkumu, dostal tento úsek označení 2B–144. Liniový objekt byl na několika místech porušen recentními výkopy. Až na jeho přerušení v místech styku s cestou vedoucí od Semonice do Rožnova se jednalo o nedělený útvar. Průměrná hloubka objektu se pohybovala v rozmezí 30–54 cm od povrchu skřívky. Původní hloubku objektu vůči okolnímu terénu lze odvodit z profilů na okraji zkoumané plochy. Činila ca 90 cm, přičemž lze předpokládat, že okolní terén se v těchto místech v posledních století výrazně neměnil. Liniový objekt se podařilo prozkoumat v délce téměř 190 m: tato hodnota je omezena rozsahem plochy výzkumu, na jižní i severní straně příkop pokračoval dále mimo zábor stavby. Téměř rovný průběh objektu se v poloze 2B lomí do půdorysu hrotilého výběžku, jehož špiče směřuje severozápadním směrem (poblíž místa, kde byl objekt záměrně přerušen). Profil objektu nezůstával stejný, v některých místech je dno ploché, místy se však objevuje i obloukovitý profil dna (obr. 15: 6). Na jednotlivých řezech bylo možné pozorovat ve spodních partiích sérii drobných splachových vrstviček, které ukazují, že byl příkop po určitou dobu otevřen a dno postupně zanášeno. Zbytek výplně tvořila jednorázová zásypaná vrstva, která svým charakterem odpovídá vrstvě podorniči a ornice.

Za nejvýraznější nález v tomto objektu lze označit pohřeb jedince nalezený v rozměrných segmentech G a H objektu 2A–67 (obr. 14, 16). Jedinec byl pohřben ve standardní

Obr. 15. Fotografie vybraných objektů. 1 objekt 2A–10; 2 objekt 2A–33, příklad tmavé vrstvy obsahující uhlíky na dně objektu před odebráním; 3 objekt 2A–40, příklad objektu zachovaného pouze ve svých spodních partiích; 4 objekt 2A–30, příklad objektu s dochovanou vstupní šíjí a obvodovou lavicí; 5 objekt 2A–113, příklad objektu s dvojicí kúlových jam; 6 liniový objekt 2B–144 tvořící opevnění tábora; 7–8 objekty 2A–118 a 2B–148, příklady objektů situovaných při hranici zkoumané plochy.

Fig. 15. Photographs of selected features. 1 feature 2A–10; 2 feature 2A–33, example of dark layer containing charcoals on the bottom of the feature prior to collection; 3 feature 2A–40, example of feature preserved only in its lower layers; 4 feature 2A–30, example of feature with preserved entrance corridor and perimeter bench; 5 feature 2A–113, example of feature with a pair of postholes; 6 linear feature 2B–144 forming camp fortifications; 7–8 features 2A–118 and 2B–148, examples of features situated at the border of the investigated area.

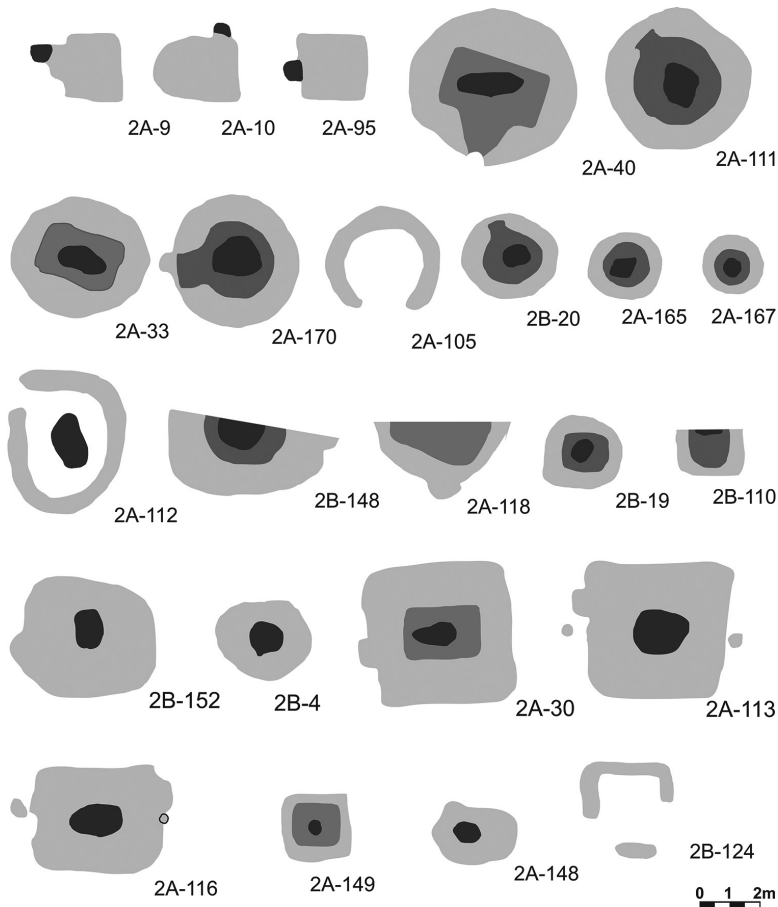
Obr. 16. Fotografie pohřbu v objektu 2A–67 a detail nálezové situace olověného projektilu.

Fig. 16. Photograph of burial in feature 2A–67 and detail of the find situation of a lead projectile.

natažené poloze v dorzálním dekubitu. Lebka spočívala na týlní kosti. Obě horní končetiny byly ohnuté v loktech a kosti předloktí spočívaly superiorně nad pánevními kostmi. Dolní končetiny měly kolenní klouby u sebe a bérce ležely souběžně těsně vedle sebe. Vzhledem k degradaci osově kostry nebylo možné hodnotit segmentaci páteře a zploštění hrudníku. Většina hodnocených kloubů se nacházela v anatomicky těsných spojeních. Z výše uvedených údajů lze situaci interpretovat jako primární uložení s bezprostředním zasypáním zeminou bez přítomnosti primárního dutého prostoru (rakve). V pravé části hrudního koše byl nalezen projektil. Bohužel se nedochovala v těchto místech ani žebra ani hrudní kost, takže nemáme fyzický doklad o průstřelu těla. Míra zachovalosti skeletu byla odhadnuta na 11 %.

Pro rekonstrukci okolností uložení zemřelého byla v terénní části výzkumu sledována celková poloha skeletu, jejich částí a artikulovanost jednotlivých kloubních spojení (blíže např. Čech – Černý 1996; Černý 1995; Duday et al. 1990; Duday 2005; 2009). Odhad míry zachovalosti byl inspirován metodou Stojanowski – Seidemann – Doran (2002). Vybráno bylo 28 párových, 7 nepárových znaků a skórování zubů z horní a dolní čelisti (celkem 65 pozorování). Přítomností znaků a následném vydělení celkovým možným počtem pozorování je výsledkem individuální skóre, tedy určité procentuální vyjádření zachovalosti. Pro odhad věku dožití byla použita míra obrusu zubů (Lovejoy 1985), kde se sleduje míra atrice

Obr. 17. Rozdělení objektů s pro-pálenou vrstvou dle jejich tvaru.
Fig. 17. Division of features with a burnt layer according to their shape.

skloviny a míra odhalování dentinu, a to zvláště pro zuby horní a dolní čelisti. Pohlaví bylo odhadováno podle pohlavně specifických znaků na pánevních kostech (Bruzek 2002). Jedná se o jednu z nejspolehlivějších metod a její výhodou je i poměrně vysoká spolehlivost u nekompletních kostí. Výška postavy byla odhadována na základě naměřené délky dlouhé kosti končetiny (Sjövold 1990). Z projevů fyzické zátěže na skeletu byla identifikována jemná lineární hypoplazie, jež se vyskytovala na zubech fronty. Jedná se o defekt skloviny, většinou ve formě vodorovných linií, vznikající při jejím utváření, tedy v období dětství. Mezi příčinami jejího vzniku bývají uváděny infekční choroby, metabolická či endokrinní onemocnění, někdy podvýživa jedince (Aufderheide – Rodriguez-Martin 1998, 405–407; Larsen 1997; Ortner 2003, 595; Waldron 2009, 244).

Věk dožití pohřbené osoby je odhadován na základě míry obrusu zubů, která byla přiřazena stupňům D–E, pro něž se uvádí věk dožití 20–30 let. Jedinec patří do věkové kategorie *adultus* (20–40 let, případně *adultus I*, tedy 20–30 let). Podle několika dochovaných pohlavně specifických znaků na levé pánevní kosti bylo pohlaví jedince odhadnuté spíše jako mužské. Výška postavy byla odhadnuta na základě naměřené délky pravé stehenní kosti (48,5 cm), která ovšem byla rozlomená na 3 kusy. Výsledný odhad činí (173–182) cm. Z hlediska pozice uložení ostatků jedince v rámci stratigrafie příkopu spočíval skelet na

výše zmíněných splachových vrstvách. K jeho uložení tedy došlo až po určité době po vzniku příkopu, kterou však nejsme schopni relevantně odhadnout (v případě srážkově vydatného období by se mohlo jednat o relativně krátkou dobu).

Objekty s nejistou vazbou na lokalitu vojenského polního tábora

Dvě skupiny objektů je možno s popisovanou lokalitou spojit pouze hypoteticky. V obou případech jsme se tak rozhodli na základě prostorových vazeb. V první případě se jedná o trojici obdélných objektů (2A–120, 121, 122; *obr. 12*), které jsou situovány mezi objekty 2A–116 a 115. Tyto objekty svojí orientací respektují linii objektů se středovou propálenou vrstvou. Jejich výplň a nálezy však neumožňují bližší interpretaci.

Další skupinu objektů tvoří osm kúlových jam uspořádaných do dvou rovnoběžných linií po čtyřech jamách (obj. 2A–97–104; *obr. 11*). Tyto kúlové jámy tvoří obdélný půdorys o rozměrech 8 × 6 m. Kúlová stavba rovněž svojí orientací respektovala směřování linie objektů se středovou propálenou vrstvou.

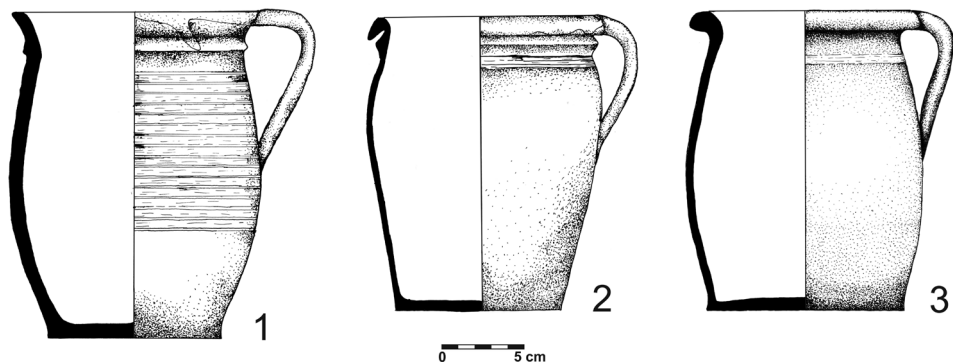
2.3. Rozbor nálezů

Největší podíl mezi vyzvednutými artefakty představují drobné keramické fragmenty. Tyto nálezy však považujeme za neintencionální příměs, která se do kontextů výplně objektů dostala jako součást tehdejší ornice. Tomuto závěru odpovídá i charakter keramického souboru. Jedná se o heterogenní kolekci drobných a často omlětých fragmentů keramických nádob, jejichž datace spadá od zemědělského pravěku až po období novověku. Mezi jedinci prakticky nešly sledovat fragmenty z totožného keramického jedince. V kontrastu s těmito keramickými nálezy pak jsou tři keramické nádoby, které bylo možné rekonstruovat téměř v úplnosti, nalezené na dně objektů s propáleným středem. Pozornost bude věnována též fragmentům kamnových kachlů, dýmek, kovovým a skleněným nálezům. Stranou pak zůstaly amorfní železné zlomky.

Keramika

Rekonstruovatelné nádoby byly objeveny v kontextu objektů 2B–148 (2 ks) a 2A–33 (1 ks). Jedná se o hrnce s jedním uchem. Ze shodných znaků lze kromě oxidačního výpalu uvést způsob aplikace polevy pouze na vrchní části nádoby, kdy byl do zelené glazury ponořen jen okraj. Na vnitřních stranách jsou pak již přítomny pouze stopy stékající glazury po přetočení nádoby hrnčím zpět do svislé polohy.

První hrnec (výška 201 mm) má soudkovitý tvar těla a je zakončen okružím (*obr. 18: 1*). Druhý hrnec (v. 179 mm) má soudkovitý tvar s maximální výduť umístěnou do horní poloviny těla. Podhrdlí je zdoben oběžným výžlabkem a zakončeno výrazně ostře přehnutým okrajem (*obr. 18: 2*). Třetí hrnec, z objektu 2A–33, má soudkovitý tvar (v. 181 mm) a je ukončen ovaleným okrajem (*obr. 18: 3*). Na podhrdlí je zdoben malovanou jednoduchou bílou linií. Při hledání analogií narážíme na stav poznání novověké hrnčářské produkce na Královéhradecku. Ve sbírkách hradeckého muzea bychom obdobný tvar k semonickým nádobám našli v hrnci inv. č. 870, který *R. Bláha a J. Sigl (2010, 240, tab. 7: 4)* datují na přelom 18. a 19. století. V otázce datování a při porovnání s produkcí raného novověku na nálezech z Pražského hradu (*Blažková 2013*) a Hradce Králové (*Bláha – Sigl 2010*) bychom tyto nádoby řadili do mladšího období, tedy do 2. poloviny 17. až průběhu 18. století. Pouze obecně lze v semonických hrncích spatřovat běžnou hrnčářskou produkci průměrné kvality.

Obr. 18. Nálezy pocházející z objektů vojenského polního tábora. Keramické nádoby.
 Fig. 18. Finds from features belonging to the military field camp. Pottery vessels.

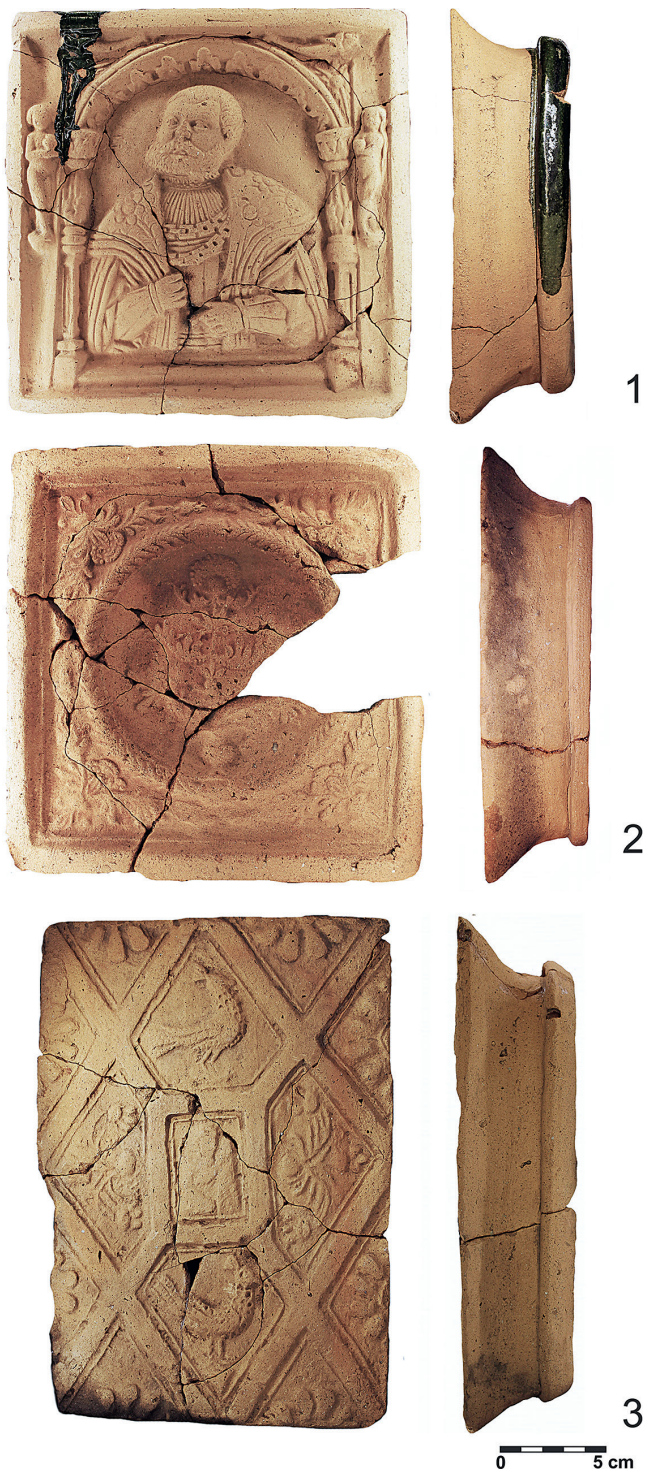
Na dně objektu 2A–10 byly objeveny tři reliéfní komorové kachle. Všechny byly ponechány v rezné podobě (vyjma nezáměrně nanesené glazury na jednom z nich) a mají nízkou formu komory. Všechny lze dle třídění Z. Smetánky (1969) označit za základní řádkové varianty. První kachel nese na vyhřívací stěně (199 × 197 mm) mužskou polopostavu umístěnou do arkády (obr. 19: 1). Muže lze na základě analogií (Brych 2004, 184, kat. č. 455; Pavlík – Vitanovský 2004, 385, kat. č. 732, 733) ztotožnit se saským vévodou Janem Fridrichem (1503–1554). Vyhřívací stěna druhého kachle (238 × 247 mm) je opatřena středovým kruhovým konkávním medailonem lemovaný prutovým vývalkem, do kterého je umístěna stylizovaná květina ve váze (obr. 19: 2). V rozích kachle jsou rovněž přítomny stylizované rostlinné výplně. Třetí kachel je obdélného formátu (249 × 177 mm). Vyhřívací stěna je dělena do tapetového vzoru členěným do kosočtverců s centrálně umístěným obdélníkem (obr. 19: 3). Do jednotlivých polí jsou vsazeny polorozety, ptáci (pávi?), rostlinné motivy. Do středového obdélníku je vsazen hůře čitelný reliéf snad zachycující Madonu s jezulátkem. Zatímco kachel se saským kurfiřtem by bylo možné datovat do doby okolo poloviny 16. století, s přesahem do průběhu jeho druhé poloviny, zbylé dva kachle vykazují mladší prvky kamnářské produkce.

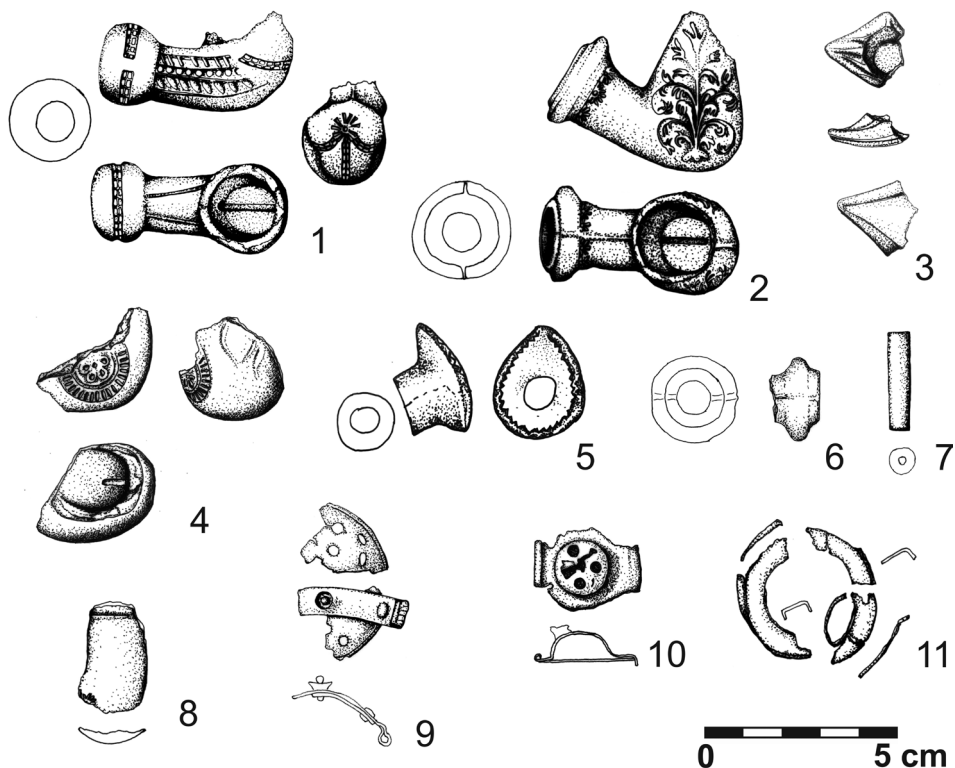
Z objektů 2A–10 a 2A–167 pochází soubor pálených cihel (19 ks). V obou kontextech se část cihel nacházela v původní pozici na okraji propálených ploch, v objektu 2A–10 se cihly vyskytly i volně rozprostřené na dně objektu společně s výše popsány kachle. U části cihel jsme schopni změřit alespoň dva rozměry, na jejichž základě můžeme vyčlenit dvě velikostní skupiny. V první se nacházejí zástupci, jejichž šířka se pohybuje okolo 13,5 cm a výška dosahuje 6,5–8,5 cm (jediná dochovaná délka pak činí 26 cm). Tyto cihly svými rozměry odpovídají pozdně gotickým a renesančním cihlám používaných v nedalekém Hradci Králové (Bláha – Slavík 2014). Druhou skupinu cihel tvoří jedinci o šířce 15,5–17 cm při výšce 5–7,5 cm (délku není možno určit). Tyto výrobky odpovídají rozměry novověké produkci (Ebel 2001, 31–32). Cihly stejných rozměrů se v závěru 18. století používaly na stavbu pevností v Hradci Králové a Josefově (Bláha – Sigl 2007, 141).

V devíti dokumentovaných objektech byly nalezeny části dýmek. Soubor představuje devět keramických fragmentů z hlaviček, fragment troubele a fragmenty tří kovových víček. Soubor je chronologicky homogenní a lze jej datovat do průběhu 18. století. Žádný nalezený keramický fragment nebyl glazovaný ani značený.

Obr. 19. Nálezy pocházející z objektů vojenského polního tábora. Kachle.

Fig. 19. Finds from features belonging to the military field camp. Stove tiles.

Obr. 20. Nálezy pocházející z objektů vojenského polního tábora. Keramické dýmky.
Fig. 20. Finds from features belonging to the military field camp. Ceramic pipes.

Z objektu 2A–30 pochází drobný fragment pravděpodobně z hlavičky dýmky. Na střepe je patrná plastická výzdoba ve formě ven vystupujících hvězdiček a jedné (dvou?) ven vystupující plastické linie (obr. 20: 8). Z objektu 2A–33 pochází několik zlomků jednoho exempláře plechového víčka hlavičky dýmky (obr. 20: 11). V objektu 2A–105 byla nalezena část hlavičky dvoudílné dýmky se zesíleným ukončením krčku. Vrchní část hlavičky není dochována. Hlavička je po obou svých stranách plasticky zdobena rostlinným motivem. Další plastické motivy jsou na zesílení krčku při napojení k oddělitelné troubeli (obr. 20: 2). V objektu 2A–113 byl nalezen fragment hlavičky dvoudílné dýmky – plastický zesílený kroužek na ukončení krčku při jeho napojení na oddělitelnou troubel (obr. 20: 6).

V objektu 2A–116 byla nalezena část hlavičky dvoudílné dýmky se zesíleným ukončením krčku. Podstatná část hlavičky není dochována, dochovaná část je bohatě plasticky zdobená (obr. 20: 1). V tomto objektu byl také nalezen fragment kovového víčka hlavičky dýmky (obr. 20: 10). Vrchní část hlavičky nalezené dýmky není dochována, nicméně dle průměru krytky a předpokládaného průměru vrchní části hlavičky nelze jejich vzájemný vztah jednoznačně odmítnout. V objektu 2A–118 byly nalezeny dva fragmenty plechového víčka hlavičky (obr. 20: 9). V objektu 2A–167 byly nalezeny tři fragmenty dýmky. Prvním z nich je 27 mm dlouhá část troubele o vnějším průměru 7 mm, nezdobená (obr. 20: 7). Dalším nálezem je zlomek, který snad můžeme interpretovat jako část diskovité základny hlavičky dýmky tureckého typu (obr. 20: 3). Ze stejné dýmky snad pochází i další stěp nalezený v tomto objektu (nekresleno). V objektu 2B–19 bylo nalezeno torzo spodní části hlavičky dýmky. Hlavička je zdobena plastickou výzdobou kytičky rámované plastickým kroužkem a krátkými „paprsky“ (obr. 20: 4). V objektu 2B–148 byly nalezeny dva slepitelné fragmenty plasticky zdobeného zesíleného ukončení krčku hlavičky dvoudílné dýmky (obr. 20: 5).

Nálezy z objektů 2A–105 a 2A–116 představují hlavičky dvoudílných dýmek se zesíleným krčkem. K dýmčím tohoto typu řadíme i fragmenty límce krčku z objektů 2A–113 a 2B–148. Tento typ dýmky je široce rozšířený v prostoru středovýchodní Evropy a na Balkáně. Asi nejbližší výroba těchto dýmek byla archeologicky doložena na Spišském hradě nálezem jedné části dvoudílné formy (*Bielich – Soják 2019*, 186). Fragmenty z objektu 2A–167 interpretujeme jako část diskovité základny hlavičky dýmky tureckého typu. Podobný (ale ne analogický) nález z Čech představuje dýmka se širokou diskovitou vykrajovanou základnou z lok. Jevany (*Vyšohlíd 2009*, 990, obr. 26; *2011*, 73, obr. 1/1). Bez možnosti bližší identifikace konkrétního typu dýmky je část hlavičky z objektu 2B–19. Ve třech případech (*obr. 20: 1, 2, 4*) můžeme sledovat napojení spalovací komory na troubel – vždy se jedná o původní osmanský typ, kdy spalovací komora dosahuje až na dno hlavičky a je s troubelí propojena otvorem v ose troubele (*Vyšohlíd 2009*, 990). Pozornost budí nálezy tří plechových víček z barevného kovu. Ačkoli jsou většinou datována až do 19. století (např. *Bielich – Soják 2019*, tab. I/30, tab. IV/11), jejich aplikace na dýmčích (dvoudílných i jednodílných) již v 18. století je doložena ikonograficky.

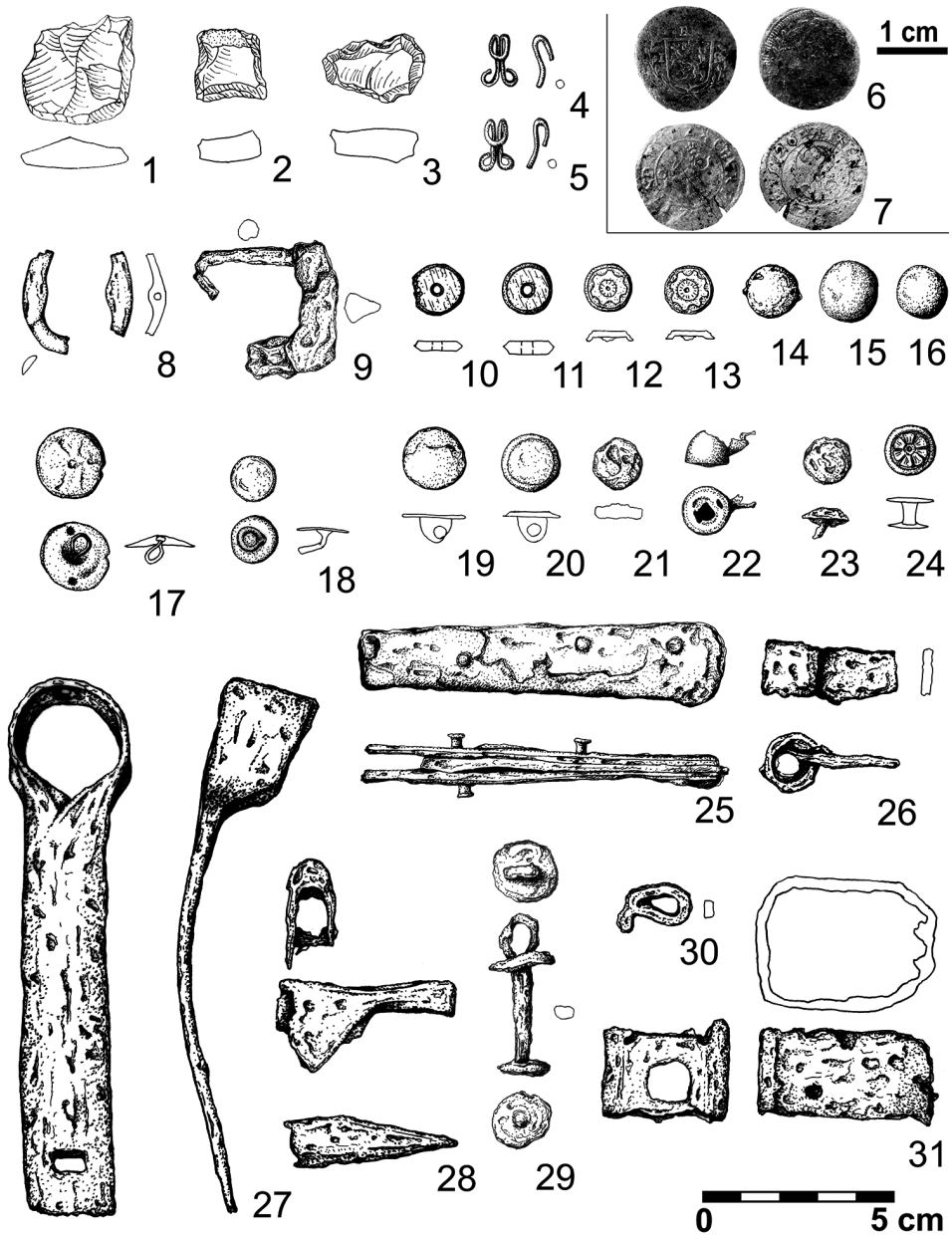
Kovové nálezy

Chronologicky citlivé nálezy zastupují dvě drobné mince.³ První pochází z objektu 2A–149 (*obr. 21: 6*). Jedná se o krejcar z bývalého Hessenska–Darmstadtka z období vlády Ernesta Ludvíka (doba vlády 1678–1739). Iniciály *IS* použité vedle štítu byly používány do roku 1687, bohužel rub mince, na kterém by se měl nacházet konkrétní letopočet, je setřelá. Druhá mince je rovněž krejcar, jenž pochází z Falckého kurfiřtství z období panování Karla III. Filipa Falckého (1716–1742). Díky zachovalosti lze krejcar určit do roku 1726 (*obr. 21: 7*).

V nálezovém souboru je celkem obsaženo 12 knoflíků. Pro jejich třídění se přidržíme formy aplikované na dosud nejrozsáhlejší publikovanou kolekci novověkých knoflíků z území Čech, která pochází ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře na Malé Straně v Praze (*Omelka et al. 2018*). Knoflíky tak třídíme dle jejich tvaru, výzdoby a formy výroby:

Mezi lité knoflíky s kruhovým tělem náleží šest jedinců. Dva z nich měly vršek těla zdoben reliéfní výzdobou s motivem hvězdice a vnitřní rozety (*obr. 21: 12, 13*). Jejich očka se nedochovala, ale jednalo se o dodatečně přiletované typy s patrně kruhovým průřezem. Podobný výzdobný motiv nese knoflík z hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (*Omelka et al. 2018*, 739, pol. č. 775). Další dva lité knoflíky mají plochou horní hranu a byly odlity společně s kolmo nasazeným plochým ouškem, do něhož byl otvor pro našití vyvrtán až v dalším kroku výroby (*obr. 21: 19, 20*). Jeden z těchto knoflíků má horní hranu doplněnou o oběžnou lištu. Tyto knoflíky bývají spojovány s armádní produkcí 18. století (*Hostert 2005*, 38–43). Další litý knoflík s plochou horní hranou má kruhové očko (*obr. 21: 18*). Analogický knoflík pochází opět z malostranské lokality (*Omelka et al. 2018*, 738, pol. č. 408), či ze hřbitova při vídeňském vojenském špitále (*Ranseder 2015*, 148–149, Taf. 1 Grab 8,1; Taf. 2 Grab 42,1; Taf. 3 Grab 81). Tři knoflíky byly vyrobeny nejprve vylišováním horní a dolní části a jejich následným sletováním a doplněním očka. První z nich má čočkovitý tvar s náznakem dekoru na horní straně (*obr. 21: 17*). Analogii opět poskytne nález učiněný na hřbitově u kostela sv. Jana v Oboře (*Omelka et al. 2018*, 737, pol. č. 237). Zbylé dva se dochovaly pouze v torzovitém stavu (*obr. 21: 22, 23*). Nekompletní je i další popisovaný knoflík, ze kterého se dochovalo pouze kruhové lité tělo (*obr. 21: 21*). Jeden z knoflíků má tzv. zdvojený profil, má tedy dva příčné profily spojené dřívkem (*obr. 21: 24*). Tento knoflík byl odlit vcelku a horní plocha je reliéfně zdobená stylizovaným květem. Četné analogie k tomuto knoflíku se zdvojeným profilem lze opět dohledat na zaniklém malostranském hřbitově. Jako knoflíky, či jiné formy zachycovače textilií, snad mohly sloužit

³ Autoři děkují V. Brádlemu za laskavou pomoc při určení numismatických nálezů.

Obr. 21. Nálezy pocházející z objektů vojenského polního tábora. Křesací kameny, kovové nálezy.
 Fig. 21. Finds from features belonging to the military field camp. Flints, metal finds and coins.

i dvě kostěná kolečka se středovým otvorem (obr. 21: 10, 11). Rovněž by se mohlo jednat pouze o základ knoflíku, na který byla dále aplikována textile, která se však nedochovala. Pro výše popsané knoflíky platí datace obecně do období novověku. S přihlédnutím k analogiím pak můžeme výskyt těchto forem sledovat od poloviny 17. století až po století následující (Omelka et al. 2018, 727–729).

Za součást oděvu lze označit čtyři nálezy: dvě přezky a dva háčky s oky. První přezku (*obr. 21: 8*), odlitou ze slitiny mědi, lze přes její zlomkovitost přiřadit mezi typy, které byly v období novověku používány na pánské obuvi zejména v 18. století (*Vaňková – Pilná 2013, 89*). Druhá přezka, vyrobená ze železa, se rovněž dochovala pouze torzovitě (*obr. 21: 9*).⁴ Součásti oděvu byly i dva háčky, které sloužily společně se svými protikusy – očky ke spínání oděvu (*obr. 21: 4, 5*). V nezměněné podobě se tento typ spínadel používal od středověku do novověku (*Omelka – Šlancarová 2012, 98; Šlancarová 2018, 99–100*).

Nejčastějším železným nálezem z objektů jsou hřebíky (85 ks), které pocházejí z většiny objektů s pro-páleným středem.⁵ Pokud lze určit jejich tvar, tak nejvíce zastoupeným tvarem jsou tzv. šindeláky (36 ks), tedy hřebíky s tenkým dřívem a lopatkovitě rozšířenou vertikální hlavou, které odpovídají typu Vc dle *R. Krajice (2003, 67)*. Dále jsou přítomny hřebíky s horizontální hlavou (31 ks), které lze zařadit k typům Ia a IIa *R. Krajice (2003, 64)*. Ojediněle se v kolekci nachází i hřebíky s křídlatou hlavou, či bez hlavy.

Z dalších železných předmětů je možné určit železný zavírací nůž z objektu 2B–148 (*obr. 21: 25*). Čepel nože, která je příkorodovaná mezi střenky, je dlouhá 81 mm. Samotné střenky mají délku 98 mm. Rukojeť nože byla tvořena organickým materiálem (kost, dřevo), což dokládají vršky nýtů, které vystupují 4 mm nad povrch střenek. Ostatní železné předměty již nelze s jistotou určit. V první řadě se jedná o železný nástroj vypadající jako drobná motyka s tulejí (*obr. 21: 27*). Na konci svého těla však artefakt má symetricky umístěný obdélný otvor, který sloužil k přichycení další součástí nástroje. Nález byl učiněn v kontextu ohniště v objektu 2A–9, patrně tedy mohl sloužit k jeho obsluze. Jako součást dřevěné násady sloužila obdélná objímka (*obr. 21: 31*) pocházející z objektu 2A–111. Nejasnou funkci měl i kovaný artefakt z kontextu objektu 2A–9 (*obr. 21: 28*) a železné očko z objektu 2A–30 (*obr. 21: 30*). Patrně jako zátka mohlo sloužit kovové oko s dvěma ploškami, mezi které by byl umístěn váleček z organického materiálu (korek, dřevo), které pochází z objektu 2A–165.

V rámci výzkumu byly ve třech objektech nalezeny kule – projektily do ručních palných zbraní. Specifickým nálezovým kontextem je kule z pohřbu jedince v příkopu 2A–67 (průměr kule 14,2 mm, hmotnost 11,8 g; *obr. 21: 14*). Další kule pochází z objektu 2A–9 (průměr kule 16,3 mm, hmotnost 24,4 g; *obr. 21: 15*) a objektu 2B–19 (průměr kule 13,4 mm, hmotnost 14,3 g; *obr. 21: 16*). Projektil z objektu 2A–67 je mírně deformován nárazem, ostatní kule stopy deformace nemají.

Křesací kameny

Ve dvou objektech byly nalezeny křesací kameny do zámek palných zbraní. V objektu 2A–40 byly nalezeny dva kameny. Jeden kámen (*obr. 21: 1*) má olámaný obvod, původně se jednalo o tvar se zaoblenou patkou (max. délka 29, max. šířka 30, max. výška 9 mm). Z druhého kamene (*obr. 21: 3*) byl nalezen pouze fragment nepravidelně obdélného tvaru (max. délka 27, max. šířka 18, max. výška 8 mm). V zásypu objektu 2B–19 byl nalezen křesací kámen trapézového tvaru (*obr. 21: 2*, max. délka 19, max. šířka 19, max. výška 8 mm).

⁴ Dle typologie *S. Krabathá (2001, 141)*, vytvořené však pro starší spektrum nálezů, by se jednalo o typ 21G, tedy o přezku s obdélným tvarem těla.

⁵ Objekty 2A: 9, 10, 30, 40, 111, 113, 118, 149, 167, 170 a objekty 2B: 19, 20.

Shrnutí

Nálezový soubor pocházející z objektů vojenského polního tábora u Semonic není rozsáhlý, což patrně souvisí s jeho krátkodobým provozem. Nálezy zde objevené tedy můžeme považovat buď za odpad, nebo za ztrátové položky. Příkladem první kategorie mohou být rozbité nádoby, kachle, či nekompletní keramické dýmky. Za ztrátové naopak můžeme považovat nálezy mincí, knoflíků a snad část křesacích kamenů a kulí.

Objevená kamnářská (tři komorové kachle) a stavební keramika (cihly) v objektu 2A–10 byla nejspíše součástí konstrukce pece. Cihly byly použity i k ohraničení ohniště v kontextu objektu 2A–167, zde se však jednalo spíše o ochranu proti větru, nikoliv o rozsáhlejší konstrukci jako v případě objektu 2A–10.

Část hřebíků objevených v kontextu objektů s propáleným středem může pocházet z jejich vnitřních konstrukcí. Většina hřebíků se však se objektů patrně dostala nezáměrně – jako součást palivového dřeva, na které bylo použito dřevo ze stavebních konstrukcí. Nasvědčuje tomu pozorovatelné přepálení části hřebíků, stejně jako skutečnost, že při exkavaci byly hřebíky často nacházeny v kontextu s propálenými vrstvami. Ostatně o soustavném pálení dřevěných konstrukcí tábořícím vojskem jsme zpraveni přímo od (výchoďeských) kronikářů 18. století (*Šůla 2017, 177–179*).

S přítomností palných zbraní v lokalitě souvisí nálezy munice a křesacích kamenů do křesadlových zámků. Rozměry nalezených kulí umožňují jejich spojení s vojenskými zbraněmi používanými pruskou i rakouskou armádou v 18. století (*Gabriel 1990; Wirtgen 1976*). Protože střely byly podkaliberní, není bližší přiřazení kulí ke konkrétnímu druhu zbraně možné. Podobně nekonkrétní musíme být i v případě křesacích kamenů. Na základě metrické charakteristiky lze uvažovat o použití většího kamene v zámku dlouhé palné zbraně (*obr. 21: 1*), menší byly snad určeny do zámku pistole (*obr. 21: 2, 3*).

Nálezy dýmek, které jsou reprezentovány zachovanými hlavičkami nebo jejich fragmenty, odpovídají typům vyskytujícím se v průběhu 18. století. Jejich původ lze hledat v prostoru středovýchodní Evropy a na Balkáně. Obdobný časový rámec umožňují i nálezy knoflíků. Zbylé kovové nálezy neumožňují přesnější chronologické zařazení.

3. Semonický tábor v kontextu evropských a severoamerických lokalit

V rámci archeologicky zkoumaných vojenských polních táborů 17.–18. století v Evropě a USA byla dokumentována řada objektů a situací, které jsou srovnatelné se situací zjištěnou v Semonicích. Je nutné již na tomto místě konstatovat, že se nám nepodařilo vyhledat skutečně analogickou archeologicky zkoumanou lokalitu, tedy tábor, který vznikl v rámci přesunu vojska při polním tažení. Tábory, které byly archeologicky zkoumány, vznikly z jiných důvodů a byly využity delší dobu – jde o tábory budované u příležitosti obléhání lokalit, přezimování, výcvik, či jako shromaždiště vojska.

Liniové objekty 36, 67 a 144 interpretujeme jako segmenty příkopu tvořícího součást fortifikace polního tábora. Opevnění jako součást novověkých vojenských ležení známe z dobových vojenských příruček i z celé řady ikonografických pramenů. Archeologické výzkumy jejich existenci potvrzují a přinášejí informace o jejich vzhledu a metrických vlastnostech – zmínit můžeme archeologické výzkumy příkopů obléhacích táborů u Heidelbergu z roku 1622 (*Straßburger 2014*) nebo u Lucemburku z roku 1684 (*Brou – Wagner*

2017). Příkop v Semonicích byl zachycen v délce ca 190 m, poté na obou stranách vybíhal mimo zkoumanou plochu. V jednom úseku svého jinak rovného průběhu se příkop lomil a vytvářel hrot (redan) směřující k SZ. V těchto místech procházela cesta Semonice – Rožnov, a umístění tohoto fortifikačního prvku snad může poukazovat na místo vstupu do tábora směrem od Rožnova. Tuto možnost podporuje i záměrné přerušení příkopu v těsné blízkosti redanu. Na jižní a východní straně příkopu musíme předpokládat existenci hliněného valu, které se nedochoval. V příkopu, nedaleko místa předpokládaného vstupu do tábora, byl pohřben výše popsany jedinec, pravděpodobně muž starý 20–40 let.

Největší počet archeologicky zkoumaných situací zachycených v lokalitě představují objekty s víceméně centrální propálenou vrstvou a obvodovým žlabem či bez něho (objekty typu B, C, D a E). Objekty tohoto typu byly nalezeny i v jiných úsecích archeologického výzkumu na stavbě D11 – na katastru Černožic⁶ a na katastru Hořenic u Jaroměře (*Rytíř – Schimerová 2019*). Tyto objekty mají morfologické odlišnosti, nicméně na základě přítomnosti stop žáru v jejich centru je interpretujeme shodně jako relikty polních kuchyní, známých z dobové ikonografie. Mají četné analogie v archeologicky zkoumaných vojenských táborech (*obr. 22*). Nedestruktivním způsobem byly tyto útvary identifikovány při výzkumu vojenského tábora ze sedmileté války v lokalitě Pimperne ve Velké Británii (*obr. 23: 3; Barker 2015*) a archeologicky zkoumané byly i v rámci rakouského vojenského tábora z roku 1809 u Wagramu (*2020*). Nelze vyloučit, že relikty polních kuchyní představují i zahloubené zhruba čtvercové či obdélné objekty typu F s centrální propálenou plochou a dvojicí kúlových jam. Kúly mohly sloužit jako část konstrukce zastřešení celého objektu.

Tři objekty označené jako typ A jsou částečně zahloubené pod úroveň terénu a jsou přibližně obdélníkového půdorysu (jeden z objektů má jednu ze stran obloukovitě ven prohnutou). Společná pro ně je přítomnost otopného zařízení, které je umístěno ve výklenku vystupujícím z obdélného půdorysu. Podobné zahloubené obdélné struktury s otopným zařízením jsou známé z archeologicky zkoumaných vojenských táborů Frameries, Aalter a Ninove (vše Belgie, 17.–18. století) nebo Lille (Francie, 1792–1794), kde u hlubších objektů mohla být jejich součástí vstupní šíje se schodištěm. Tyto objekty jsou interpretovány jako relikty dočasných obydlí tábořícího vojska (pro Aalter *obr. 23: 2; Brion et al. 2019*; pro Lille *obr. 23: 5; Delphine – Oueslati 2010*). Jako stopy vojenských obydlí jsou interpretovány také obdélné částečně zahloubené struktury dokumentované v rámci archeologického výzkumu tábora rakouské armády u Wagramu. V tomto případě se jedná o objekty zahloubené jen mělce, bez otopných zařízení (*obr. 23: 4; Konik 2020*). Na základě srovnání s výše uvedenými lokalitami se přikláníme k interpretaci objektů typu A jako reliktních vojenských krátkodobých příbytků. Podobné struktury jsou zachyceny i na dobových ikonografických pramenech.

Popsané objekty mají v rámci námi interpretovaných funkčních skupin řadu společných znaků – polní kuchyně jsou zahloubené a oheň hořel zhruba uprostřed, obytné struktury mají otopné zařízení vysunuté mimo čtvercový či obdélný půdorys. U jiných znaků, které máme často tendenci považovat za důležité (půdorys, přítomnost či absence středového soklu nebo vstupní šíje), vidíme značnou variabilitu. Tato situace koresponduje se zjiště-

⁶ Dosud nepublikováno, za laskavé sdělení děkujeme T. Joškové a T. Mangelovi.

Obr. 22. Zobrazení částečně zahloubených objektů s otevřeným ohništěm v rámci ikonografie polních vojenských táborů 18. století.

Fig. 22. Depiction of partially sunken features with an open hearth within the iconography of 18th-century military field camps.

ními i na jiných archeologicky zkoumaných vojenských leženích. S jinými zkoumanými vojenskými tábory lze srovnat lokalitu Semonice i v případě typové skladby nalezených artefaktů. Převážně se jedná o drobné rozbité (dýmky) či ztracené předměty (křesací kameny). Při pokusu o přesnější popis vnitřní struktury tábora jsme limitováni dvěma faktory.

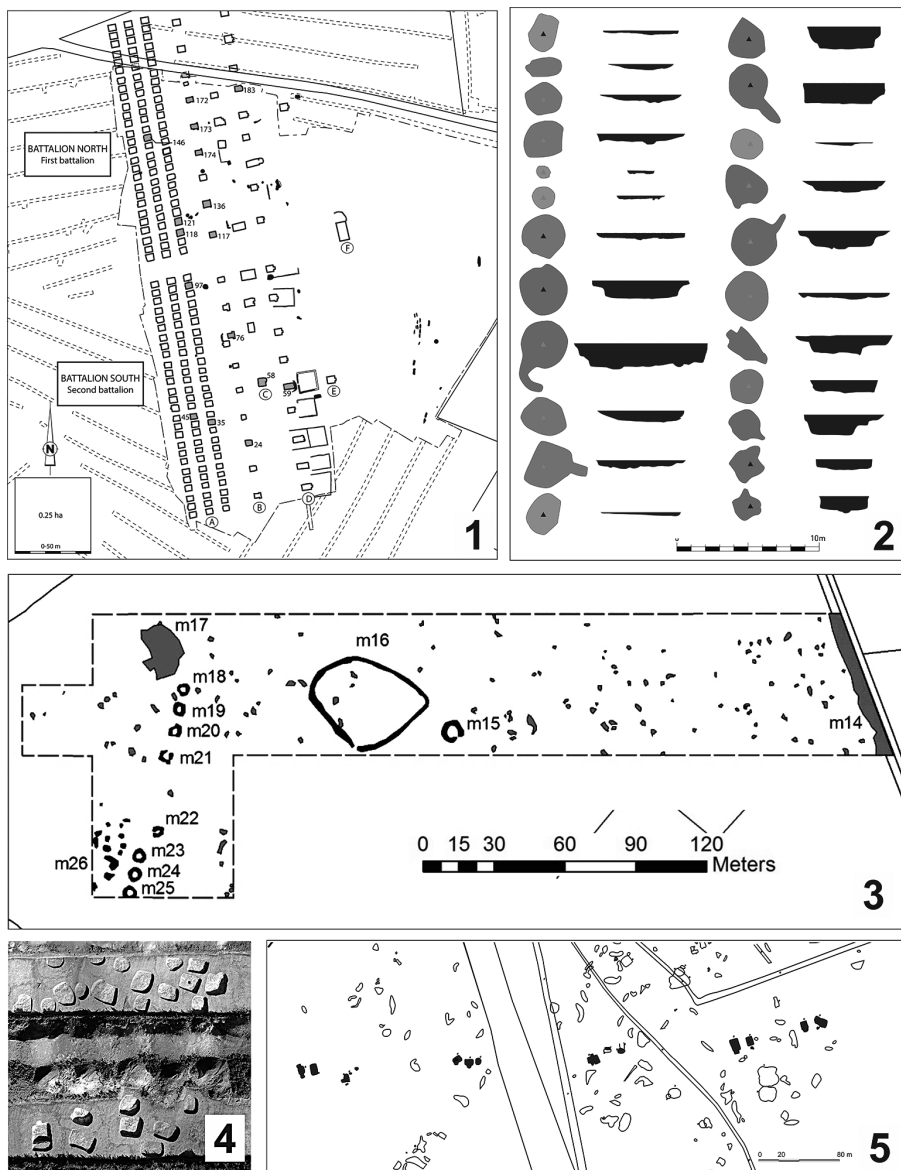
Tím prvním je rozsah zkoumané plochy, která byla vymezena plochou stavby. Závažnějším limitem je skutečnost, že pod úroveň terénu byly zahloubeny pouze některé objekty, některé byly zahloubeny pouze do ornice a zůstaly z nich dochovány pouze jejich báze. Předpokládáme, že většina objektů vojenského tábora se v archeologickém záznamu neprojevila.

I přes omezenou plochu a počet dochovaných objektů je ve struktuře tábora viditelná snaha po dodržení definovaného předpisu – objekty (snad) stejné funkce jsou umístěny přibližně v rovnoběžných „zónách“. První zóna je tvořena fortifikací. Na základě směřování redanu, který z linie příkopu vystupuje, můžeme předpokládat, že příkop tvořil severní (severovýchodní) vymezení tábora. Tábor samotný se nacházel od tohoto příkopu na jih, resp. JV. Většina zkoumaných objektů ležela právě na této straně příkopu. Druhá dochovaná zóna vede zhruba paralelně asi 130 m od opevnění a je tvořena 13 objekty, které interpretujeme jako polní kuchyně. Linie objektů nebyla souvislá. To je opět možné vysvětlit tím, že se některé tyto objekty z důvodu menšího zahloubení nedochovaly, nelze ovšem vyloučit ani možnost, že tam původně ani nebyly. Dochované objekty v souvislejší linii jsou od sebe vzdáleny 10–15 metrů (měřeno od středů objektů). Ostatní objekty byly umístěny jihovýchodně od řady polních kuchyní. I když předpokládáme nějak organizovanou zástavbu také v tomto prostoru, na základě archeologicky zkoumaných (tedy dochovaných) objektů ji nelze blíže identifikovat. Nacházejí se zde všechny tři objekty, které interpretujeme jako relikty obytných staveb, a několik objektů s centrálním otopným zařízením. I když tyto objekty mají některé shodné charakteristiky jako objekty v „linii polních kuchyní“, od těchto se odlišují svou velikostí – jsou výrazně menší. Tato odlišnost může být vysvětlena odkazem na jinou funkci této části tábora (vařilo se zde, ale ne pro mužstvo). V souladu s výše popsanou archeologickou situací jsou i ikonografické prameny věnující se vojenským táborům – tábory na nich byly členěny do několika funkčně odlišných zón, které byly specifické typem a počtem zde stojících objektů: opevnění, kuchyně pro mužstvo, obydlí pro mužstvo, obydlí pro poddůstojníky a důstojníky, areál pro trén a zavazadla, latríny atd. (viz např. plán rozvržení tábora americké kontinentální armády z roku 1779, *obr. 24*). Archeologicky zkoumaná lokalita v Semonických tuto zonalitu zdá se dodržuje, nicméně, na rozdíl od idealizovaných a přesně vyměřených táborů v dobových předpisech poskytuje obraz ne tak ideální reality vojenského tábora. Podobná situace byla zachycena i v jiných archeologicky zkoumaných lokalitách tohoto typu (*obr. 23: 1, 3–5*).

Interpretačně problematická je skupina objektů v sektoru H. Jedná se o tři objekty, které leží pravděpodobně již mimo půdorys tábora, který byl vymezen fortifikací (viz výše). Typologicky se jedná o objekty s propáleným středem (polní kuchyně), ale nelze vyloučit, že k popisovanému táboru nepatří.

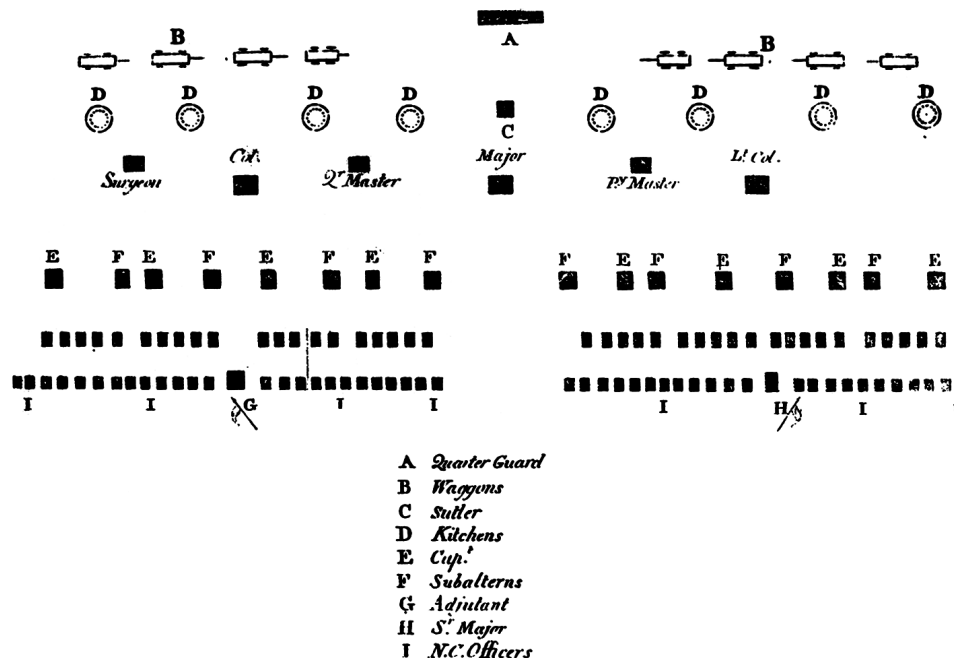
4. Semonický tábor v historických souvislostech

Ztotožnění lokality s konkrétní historickou událostí znesnadňuje skutečnost, že se Semonice nachází na spojnici mezi Hradcem Králové a Jaroměří. Jedná se o tradiční komunikační koridor směřující z nížinného Polabí do výše položených příhraničních oblastí, které lze průsmyky u Náchoda a Žalčáře překonat a směřovat dále do Kladska a Horního Slezska. Po pruském záboru těchto historických zemí Koruny české v roce 1740 vzrostl strategický význam této oblasti, neboť pro pruského krále Fridricha II. představovala ideální

Obr. 23. Příklady archeologicky zkoumaných táborů. 1 Étapes, Francie (Salavert – Hello – Lemaire 2016, 5, fig. 2); 2 půdorysy vybraných objektů z tábora Aalter, Belgie (Brion et al. 2019, 375, fig. 9.32); 3 série objektů tvořených obvodovým žlabem zachycených v lokalitě Pimperne, Velká Británie (Barker 2015, 24, fig. 10); 4 zahloubené objekty zkoumané v rámci tábora rakouské armády u Wagramu, Rakousko (Konik 2020, 135, fig. 3); 5 série objektů (šedě vyplněné) polního tábora u města Lille, Francie (Delphine – Oueslati 2010, 20, fig. 1). Všechny obrázky upraveny.

Fig. 23. Examples of archaeologically-investigated camps. 1 Étapes, France (Salavert – Hello – Lemaire 2016, 5, fig. 2); 2 floor plans of selected features from the camp in Aalter, Belgium (Brion et al. 2019, 375, fig. 9.32); 3 series of features formed by the perimeter ditch captured at the Pimperne, England, site (Barker 2015, 24, fig. 10); 4 sunken features investigated at the Austrian army camp near Wagram, Austria (Konik 2020, 135, fig. 3); 5 series of features (grey) of the field camp in Lille, France (Delphine – Oueslati 2010, 20, fig. 1). All illustrations modified.

Obr. 24. Příklad podoby polního tábora. Plán rozvržení tábora americké kontinentální armády z roku 1779 (West-Rosenthal 2019, 74, fig. 35).

Fig. 24. Example of a field camp. Layout of camp of the American Continental Army from 1779 (West-Rosenthal 2019, 74, fig. 35).

nástupní prostor pro rychlé vpády do východních Čech, odkud mohl pronikat dále do vnitrozemí. Během první a druhé slezské války (1740–1745), války Sedmileté (1756–1763) a války o bavorské dědictví (1778–1779) bylo území postiženo průchodem a pobytom domácích i cizích vojsk. Díky písemným a kartografickým pramenům můžeme přítomnost tábořícího vojska bezprostředně u Semonic sledovat ve třech případech.

Prvně zde tábor rozložil pruský král Fridrich II. během druhé slezské války, a to od 24. srpna do 18. září 1745. Pruské vojsko se tudy stahovalo z pozic u Hradce Králové, kdy se od konce června snažilo vyprovokovat k akci spojenou habsbursko-saskou armádu držící okolí města. Fridrich přebýval přímo v Semonicích, ve kterých si zřídil velitelství. Pruská hlavní armáda se položila podél silnice vedoucí od Hradce na Jaroměř, v délce téměř 5 km od Holohlav až po Jaroměř (obr. 25: 1). Po přesunu vojska Karla Lotrinského se Fridrich vydal dále na sever k Úpici, kde položil další tábor (Duffy 1985, 67; *Œuvres de Frédéric le Grand* 3, 145–148; *Kriege Friedrichs* 1895, 37–48, Skizze 13).

Druhý doložený tábor souvisí s postupem habsburské armády během Sedmileté války v roce 1758, když maršál L. Daun sledoval ustupující pruské vojsko po neúspěšném obléhání Olomouce. Daunova armáda tábořící dříve v pozicích severozápadně od Hradce Králové se nejprve posunula ve dnech 30. července – 1. srpna k Hořiněvsi, následně od 2. do 8. srpna zaujmula nové pozice sahající od Holohlav až k Jaroměři (obr. 25: 2). Postavení armády dlouhé přes 8 km opět respektovalo severojižní orientaci (Duffy 1985, 160–161; *Kriege Friedrichs* 1909, 93–104, Skizze 36). Rozložení Daunova vojska v okolí Semonic

Obr. 25. Kartografické zobrazení tábořících vojsk v okolí Semonice: 1 pruský tábor Fridricha II. ze srpna a září 1745 (*Kriege Friedrichs 1895, Skizze 13*); 2 pozice vojsk maršála L. Dauna z července a srpna 1758 (*Nationalbibliothek ve Vídni, sign. FKB V.57,58,06,43 KAR MAG*); 3 pozice vojsk prince Alberta Sasko–Těšínského během července a srpna 1778 (*Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie. Vojenský historický ústav Praha, IIR G 29/5*).

Fig. 25. Cartographic depiction of encamped troops near Semonice: 1 the Prussian camp of Frederick II from August and September 1745 (*Kriege Friedrichs 1895, Skizze 13*); 2 position of the troops of Austrian Field Leopold Joseph von Daun from July and August 1758 (*Nationalbibliothek in Vienna sign. FKB V.57, 58,06,43 KAR MAG*); 3 position of the troops of Prince Albert Casimir of Saxony, Duke of Teschen during July and August 1778 (*Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie. Held by the Military History Institute Prague, IIR G 29/5*).

je dobře rekonstruovatelné díky dvěma autentickým štábním plánům.⁷ Zejména na druhé mapě, která pravděpodobně zachycuje mladší fázi tábora, je patrné, že pluky jsou umístěny bezprostředně u Semonic.

Třetí tábor souvisí s válkou o bavorské dědictví a obrannými pozicemi habsburské armády na pravém labském břehu, tzv. Lacyho linií. Rakouská vojska očekávající pruský vpád budovala od jara roku 1778 souvislý pás zemních fortifikací, a to zejména během první fáze v úseku od Hradce Králové ke Dvoru Králové (*Peters 1902; Schmettau 1789*). Poté, co pruská vojska vtrhla na počátku července do Čech, zaujaly rakouské síly pozice bezprostředně u pásu těchto opevnění. Prostor Semonic je kvalitně zachycen na mapových listech č. 239 a 250, které tvoří přílohy k pamětem prince Alberta Sasko–Těšínského.⁸ Vojsko zde tábořilo minimálně od 8. července do 17. srpna, kdy se přesunulo severněji v reakci na pruské změny pozic. Jednotlivé pluky jsou umístěny do pozic severně od Semonic (*obr. 25: 3*). V samotných Semonicích měl svůj štáb princ Albert.

Ve všech třech uvedených případech máme tedy doloženou přítomnost tábořícího vojska. Archivní kartografické prameny však nabízejí pouze omezenou prostorovou korelaci se současnou situací a dostupné písemné prameny naopak tuto informaci neposkytují. Ve vzdálenosti přibližně 100 m západním směrem od hranice tábora vymezené příkopem se podařilo dokumentovat pohřebiště situované mimo regulérní hřbitov. Dle antropologického a demografického rozboru 66 pohřebných jedinců (*Drnovský – Průchová 2021*) se zdá, že zde nebyla pochována místní venkovská komunita, nýbrž jedinci náležející zde tábořícímu vojsku. Spojit obě zkoumané polohy v jednu historickou událost však nelze, byť nálezořá skladba hrobového inventáře umožňuje dataci do 2. poloviny 18. století a přítomné devocionálie nasvědčují katolické konfesi pohřbených jedinců.

5. Závěr

V letech 2017–2019 byla archeologicky zkoumána část novověkého vojenského tábora poblíž Semonic u Jaroměře. Lokalita poskytla několik kategorií objektů, které lze funkčně interpretovat.

Tábor byl vymezený fortifikací. Z té se dochoval příkop, který byl v rámci zkoumané plochy částečně zachycen. Podařilo se také identifikovat místo vstupu do tábora, které bylo zpevněno vybudováním redanu. V příkopu byl uložen pohřeb (pravděpodobně) muže (v pravé části hrudníku byla nalezena kule). Výraznou skupinu tvořily objekty s centrální propálenou plochou, které interpretujeme jako reliktů polních kuchyní. Třetí skupinu objektů interpretujeme jako reliktů krátkodobých obytných struktur, přístřešků. Tyto typologicky i funkčně shodné objekty jsou v rámci lokality rozmístěny plánovitě

⁷ *FeldtLaager der Kayserlich-Königlichen unter Hohen Commando des Herren General Feld-Marchallen Grafen von Daun Excellenz stehenden Haupt-Armée bey Horzinowes d. 2t. Augusti 758 a Feld Laager der kays. königl. Haupt Armée bey Jaromirs das hauptquartier zu Horzinowes den 2. Augusti 758 unter Hohen Commando Sr. Excellenz Heern Generaln Feld Marchal Graffen Leopold von Daun.* Uloženo v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, sign. FKB V.57,58,06,44 KAR MAG, FKB V.57,58,06,43 KAR MAG. Dostupné online (04–02–20)

⁸ *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie.* Uloženo Vojenský historický ústav Praha, IIR G 29/5. Dostupné online (04–02–20)

a vytvářejí v rámci zkoumané lokality „zóny“: fortifikace, zóna polních kuchyní, zóna obytných objektů. Shodné typy objektů a členění lokality do funkčně odlišných zón byly zachyceny i na jiných archeologicky zkoumaných vojenských táborech v zahraničí. To koresponduje s díkci dobových písemných a ikonografických pramenů – ty ovšem zobrazují tyto lokality v jejich předpisové podobě, a tudíž značně idealizovaně, případně schematicky.

Nalezené artefakty – keramika (včetně stavební a kamnářské), hřebíky a stavební kování, dýmky, kule, křesací kameny do ručních palných zbraní – umožňují dataci pouze obecně do 18. století. V úvahu tak připadá pruský tábor z roku 1745, rakouský tábor z roku 1758, nebo rakouský tábor z roku 1778.

Výzkum u Semonic připomenul skutečnost, že vojenské tábory jsou lokalitami, které se pohybují na hraně archeologické viditelnosti, a jako takové jsou potenciálně mimořádně ohrožené. Převážná část objektů byla budována na povrchu terénu a pouze část objektů zasahovala do ornice či byla zahloubena v malých hloubkách pod ní. Skryvka prováděná razantnějším způsobem může vést ke ztrátě dat a podstatnému narušení až zničení lokality. Důležitá je proto při přípravě výzkumu rešerše mapových podkladů k vojenským tažením. Zejména je ale potřeba věnovat těmto lokalitám pozornost. Jak již bylo konstatováno výše: ačkoli disponujeme k vojenským táborům dobovými písemnými i ikonografickými prameny různého typu, bez archeologie je hlubší poznání těchto lokalit v podstatě nemožné.

Prameny a literatura

- Andresová, K. 2018:* Obraz raně novověkých vojenských táborů na stranách dobových vojenských příruček. In: Matoušek, V. – Sýkora, M. eds., *Válečné události 17.–19. století z interdisciplinární perspektivy*, Praha: Togga, 135–173.
- Aufderheide, A. C. – Rodriguez-Martin, C. 1998:* *The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barker, D. 2015:* *A Report on Geophysical Surveys on the site of Shroton Camp at West Pimperne Farm, Pimperne, Dorset*. Southampton: University of Southampton.
- Bielich, M. – Soják, M. 2019:* Nálezy hliněných fajok zo Spiša. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 65, 179–206.
- Bláha, R. – Sigl, J. 2007:* Archeologický výzkum novověké cihelny v areálu Kimberly–Clark v Jaroměři. In: Žegklitz, J. ed., *Studies in Post-Medieval Archaeology 2*, Praha: Archaia Praha o.p.s., 137–144.
- Bláha, R. – Sigl, J. 2010:* Středověká a raně novověká polévaná keramika ve sbírkách královéhradeckého muzea. *Archaeologia historica* 35, 233–251.
- Bláha, R. – Slavík, J. 2014:* Zděné konstrukce v Hradci Králové ve středověku a starším novověku. *Svorník* 12, 249–266.
- Blažková, G. 2013:* Současný stav poznání vývoje raně novověké kuchyňské a stolní keramiky. *Památky archeologické* 104, 183–230.
- Brion, M. – De Groot, K. – Van De Vijver, M. – Lentacker, A. 2019:* Postmiddeleeuwen. In: De Groot, K. – Van De Vijver, M. eds., *Aalter Woestijne. Een geschiedenis van meer dan 5000 jaar*, Relicta Monografieën 18, Brussel: Flanders Heritage Agency, 345–390.
- Brou, L. – Wagner, R. 2017:* Le siège de Luxembourg de 1684 par l'armée de Louis XIV. Des vestiges de campements militaires le long de la ligne de circonvallation au Ban de Gasperich. In: Yegles-Becker, I. ed., *Frënn vun der Festungsgeschicht Lëtzebuerg 1867–2017. 25 Joër Frënn vun der Festungsgeschicht Lëtzebuerg*, Luxembourg: FFGL, 127–141.
- Bruzek, J. 2002:* A method for visual determination of sex, using the human hip bone. *American Journal of Physical Anthropology* 117, 157–168. doi.org/10.1002/ajpa.10012
- Brych, V. 2004:* *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum.

- Čech, P. – Černý, V. 1996: Nové možnosti studia pohřebního ritu na příkladu únětických hrobů z Konobrží, okr. Most. *Archeologické rozhledy* 48, 35–39.
- Černý, V. 1995: Význam tafonomických procesů při studiu pohřebního ritu. *Archeologické rozhledy* 47, 301–313.
- Delphine, C. B. – Oueslati, T. 2010: Un petit campement militaire temporaire au cours du conflit franco-autrichien de 1792–1794 sur le site Marcq-en-Barœul. *Le Cheval Blanc. Revue du Nord* 2010/5 (n° 388), 19–37.
- Drnovský, P. – Práchevová, E. 2021: Problematika vícečetných pohřbů v novověku. Případová studie pohřebišť z 18. století v Semonicích u Jaroměře. *Památky archeologické* 112.
- Duday, H. 2005: L'Archéothanatologie ou l'archéologie de la mort. In: Dutour, O. et al. eds., *Objets et Méthodes en Paléoanthropologie*, Paris: Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, 153–207.
- Duday, H. 2009: *The archaeology of the dead. Lectures in archaeoethanatology*. Oxford: Oxbow Books.
- Duday, H. – Courtaud, P. – Crubézy, E. – Sellier, P. – Tillier, A. M. 1990: L'Anthropologie „de terrain“: reconnaissance et interprétation des gestes funéraires. In: Crubézy, É. et al. eds., *Anthropologie et Archéologie Dialogue sur les Ensembles Funéraires*, Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Numéro spécial, Tome 2, Paris: Société d'Anthropologie de Paris, 29–50.
- Duffy, Ch. 1985: *Frederick the Great: A Military Life*. London: Atheneum.
- Ebel, M. 2001: Rozměry cihlářských výrobků. In: Rožmberský, P. ed., *Dějiny staveb 2001*, Plzeň: Petr Mikota, 30–33.
- Gabriel, E. 1990: *Die Hand – und Faustfeuerwaffen der habsburgischen Heere*. Wien: ÖBV.
- Hoster, W. 2005: *Lüdenscheider Knopfbuch. I. Teil. Uniformknöpfe: Im Frieden wie im Militärische Uniformknöpfe in Preußen–Deutschland seit Beginn des 18. Jahrhunderts. Lüdenscheid: Kulturdezernat der Stadt*.
- Konik, S. 2020: Austrian military camp on the battlefield at Wagram in the light of archaeological sources. In: P. Drnovský – P. Hejhal eds., *Archaeology of Conflicts*, Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 133–148.
- Krabath, S. 2001: *Die hoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen. Eine archäologisch-kunsthistorische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung*. Rahden: Verlag Marie Leidorf.
- Krajíc, R. 2003: *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa I, II. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor: Archeologický ústav AV ČR etc.*
- Kriege Friedrichs 1895: Grosser Generalstab Kriegsgeschichtliche Abteilung: Die Kriege Friedrichs des Grossen, Zweiter Theil: Der Zweite Schlesische Krieg 1744–1745*. Berlin: Ernst Siegfried Mittler und Sohn.
- Kriege Friedrichs 1909: Grosser Generalstab Kriegsgeschichtliche Abteilung II: Die Kriege Friedrichs des Grossen, Teil 3 Der Siebenjährige Krieg 1756–1763, Teil 7 Olmütz und Crefeld*. Berlin: Ernst Siegfried Mittler und Sohn.
- Lamaira, F. 2010: Les camps napoléoniens d'Étaples-sur-Mer (camp de Montreuil 1803–1805). *Recherches en cours. Revue du Nord* 2010/5 (n° 388), 39–49.
- Larsen, C. S. 1997: *Bioarchaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lovejoy, C. O. 1985: Dental wear in the Libben population. Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age at death. *American Journal of Physical Anthropology* 68, 47–56.
- Matoušek, V. 2017: Archeologický výzkum bojišť a vojenství raného novověku v českých zemích. Historie, stav poznání, diskuse. *Archaeologia historica* 42/1, 233–243.
- Œuvres de Frédéric le Grand 3: Œuvres de Frédéric le Grand. Tome III 1846*. Berlin: Chez R. Decker.
- Omelka, M. – Petřík, J. – Prokeš, L. – Řebounová, O. – Šlancarová, V. 2018: Soubor knoflíků ze zaniklého hřbitova při kostele sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana). *Archeologie ve středních Čechách* 22, 709–744.
- Omelka, M. – Šlancarová, V. 2012: Nálezy šperků, devocionálií a součástí oděvů z kostela svatého Jakuba v Jihlavě. *Archeologické výzkumy na Vysočině* 3, 75–132.
- Ortner, D. J. 2003: *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. 2nd edition. San Diego: Academic Press.
- Pavlík, Č. – Vitanovský, M. 2004: *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri.
- Peters, T. 1902: *Die österreichische Befestigungen an der oberen Elbe. Mitteilungen des K. u. K. Kriegsarchives* III/1, 291–295.

- Ranseder, Ch. 2015:* Beigaben aus dem Soldatenfriedhof in der Marchettigasse in Wien. Fundort Wien. Berichte zur Archäologie 18, 138–156.
- Salavert, A. – Hello, G. – Lemaire, F. 2016:* Firewood of the Napoleonic Wars: the first application of archaeological charcoal analysis to a military camp in the north of France (1803–1805). *Antiquity* 90/353, 1–14.
- Sgarlata, C. A. – Orr, D. G. – Morrison, B. A. eds. 2019:* Historical archaeology of the Revolutionary War encampments of Washington's Army. Gainesville: University Press of Florida.
- Schmettau, F. W. C. 1789:* Über den Feldzug der Preussischen Armee in Böhmen im Jahre 1778. Berlin.
- Sjøvold, T. 1990:* Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation. *Human Evolution* 5, 431–447.
- Smetánka, Z. 1969:* K morfologii českých středověkých kachlů. *Památky archeologické* 60/1, 228–265.
- Stojanowski, C. M. – Seidemann, R. M. – Doran, G. H. 2002:* Differential Skeletal Preservation at Windover Pond: Causes and Consequences. *American Journal of Physical Anthropology* 119, 15–26.
- Straßburger, M. 2014:* Leben im Lager – materielle Hinterlassenschaften militärischer Gesellschaften der frühen Neuzeit. *Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg* 15, 145–168.
- Štancarová, V. 2018:* Středověký šperk. *Archeologické nálezy z jižní Moravy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Štála, J. 2017:* Kronikáři českého Podorlicka 18. století jako dokumentaristé slezských válek aneb Když „se stejská na světě živu býti.“ In: Balcarová, J. et al. eds., *Venkov, rolník a válka*, Praha: Národní zemědělské muzeum, 169–182.
- Vaňková, L. – Pilná, V. 2013:* Metodika datování a interpretace portrétů 16.–18. století pomocí historické módy. Odborně metodická publikace, svazek 43. Praha: Národní památkový ústav.
- Vyšehliď, M. 2009:* Keramické dýmky v archeologických nálezech a jejich vypovídací možnosti. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 965–1000.
- Vyšehliď, M. 2011:* Dvojdielné keramické dýmky 17.–19. století z archeologických nálezů v Čechách. In: *Dano, J. – Mihálová, N. eds., História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku*, Levice: Tekovské muzeum v Leviceiach, 71–88.
- Waldron, T. 2009:* *Palaeopathology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- West–Rosenthal, J. 2019:* The material world of the Revolutionary War soldier at Valley Forge revisited. In: *Sgarlata, C. A. et al. eds., Historical archaeology of the Revolutionary War encampments of Washington's Army*, Gainesville: University Press of Florida, 57–75.
- Wirgen, A. 1976:* *Die preussischen Handfeuerwaffen. Modelle und Manufakturen 1700–1806*. Textband. Osnabrück: Biblio Verlag.

An Early Modern military camp as an archaeological site The excavation of the field camp in Jaroměř–Semonice (northeast Bohemia)

The study addresses the archaeological excavation of the military field camp in the territory of Semonice, today a local quarter of the town of Jaroměř (*fig. 1*). The rescue excavation was necessitated by the construction of the D11 motorway.

The most distinctive component of the investigated site is a series of 24 features that are connected by formal morphological elements: the presence of a burnt layer and, with some of the features, a spatial relationship manifested by their arrangement in a single line (*fig. 4–12, 15*). The structure of the burnt subsoil is one of the basic identical features of all the features. This is essentially a negative created by the heat during the operation of the fire pit. Another common element of these features was a dark layer usually situated over the entire surface of their bottom. It had a clayey character and consisted of crushed (trampled) charcoals and small bone fragments (*fig. 16*).

A second component of the Semonice site is a linear feature (*fig. 3, 13*) documented in a length of nearly 190 m, with the ditch continuing on the south and north side away from the construction. The almost straight course of the feature breaks only once into the ground plan of a pointed projection, the tip of which points in the northwest direction. On the individual sections, it was possible to observe a series of small runoff layers in the lower parts, which thus show that the ditch was open

for some time and the bottom was gradually clogged. The burial of an individual in the *adultus* age category (20–40 years, or *adultus I*, i.e., 20–30 years) can be described as the most significant find in this feature. According to several preserved sex-specific features on the left pelvic bone, it was estimated that the individual's gender was likely male. A projectile was found in the right part of the chest cage. As neither the ribs nor the sternum have been preserved, there is no physical evidence that the individual suffered a gunshot wound.

The find assemblage from the features of the military field camp near Semonice is not large, which is apparently related to its short-term existence. The finds made here can therefore be considered either as degraded and unnecessary waste, or as items that were lost. An example of the first category could be broken vessels, stove tiles or incomplete ceramic pipes. In contrast, finds of coins, buttons and perhaps some of the flint stones and musket balls can be regarded as lost items. The dimensions of the musket balls that were found allow them to be connected with the military weapons used by the Prussian and Austrian armies in the 18th century. Because the rounds were sub-calibre, a more precise assignment of the balls to a specific type of weapon is not possible. The stove (three chamber stove tiles) and construction ceramics (bricks) discovered in feature 2A–10 were probably parts of a stove. Pipe finds, represented by preserved bowls or their fragments, correspond to the types occurring during the 18th century, and their origin can be sought in central-eastern Europe and the Balkans. Button finds enable a similar timeline.

The linear feature is interpreted as a segment of a ditch forming part of the field camp fortifications. The largest number of archaeologically-investigated situations captured at the site are features with a more or less central burnt layer and with or without a perimeter trench (features of type B, C, D and E). These features are known from period iconography and also have numerous parallels in archaeologically-investigated military camps (*fig. 23*). These features were identified in a non-destructive manner during the excavation of a military camp from the Seven Years' War at the Pimperne site in England (*Barker 2015*), and they were archaeologically investigated at an Austrian military camp from 1809 near Wagram, Austria (*Konik 2020*, 135, *fig. 3*). The three features designated as type A can be regarded as relics of temporary dwellings of encamped troops: again, parallels of these are known from other archaeologically-investigated military camps: Frameries, Aalter and Ninove in Belgium (*Brion et al. 2019*).

On the basis of an analysis of archive materials and the testimony of archaeological finds, it is probable that the site in Jaroměř–Semonice was a short-term field camp of the Prussian or Austrian army from 1745, 1758 or 1778.

English by *David Gaul*

PAVEL DRNOVSKÝ, *Katedra archeologie FF UHK, Rokitanského 62, CZ-500 03 Hradec Králové*
pavel.drnovsky@uhk.cz

PETR HEJHAL, *Katedra archeologie FF UHK, Rokitanského 62, CZ-500 03 Hradec Králové; petr.hejhal@uhk.cz*
ERIKA PRŮCHOVÁ, *Archeologický ústav, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, Branišovská 31a, CZ-370 05*
České Budějovice; erpruchova@gmail.com